

פְּשֵׁרָה וּפְשָׁרָה

מאת

איתי א. ליפשיץ*

“כל מילה דלא מחוורא מסמכין ליה מן אתרין סגין”¹.

א. מבוא. ב. השורש פ-ש-ר. 1. פשר הדבר ופירונו; 2. התרה, הפרדה והימלטות; 3. המסה והפשרה; 4. תשלום; 5. הסכמה; 6. משפט; ג. פשרה. 1. בן סירא; 2. פשרה בלשון חז"ל; 3. פשרה וביצוע בתוספתא סנהדרין; ד. סיכום.

א. מבוא

בחינה של מוסד משפטי ראוי לה שתתחיל בבחינת שמו ובחיפוש אחר מקורו הלשוני². בחינת המונח “פשרה” מלמדת כי בלשון המקרא המונח פשרה לא נזכר³, ואף

* מרצה, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים, רמת-גן. אני מבקש להודות לפרופ' יעקב אלבוים, לפרופ' חנינא בן-מנחם, לד"ר גבריאל בירנבאום, לד"ר מירב טובול ולד"ר יצחק הילמן ולחברי מערכת עלי משפט על הערותיהם המועילות. ולהבדיל בין חיים לאורך ימים למתים, תודה לד"ר צבי בצר ז"ל, שחודשים ספורים לפני הסתלקותו, בהיותי נכון בסבך העיון הלשוני, זכיתי והוא פתח לי את הפתח. תודה גם למפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ללשון עברית, שבו נעזרתי רבות.

1 ירושלמי, עירובין, י, א (כו, ע"א); ירושלמי, ברכות, ב, ג (ד, ע"ג); M. Sokoloff A (1990) *Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic*, בהקדמה; ראו בברכות, שם, שהנוסח הוא “מילא”. גם מהסוגיה בעירובין עולה ש“מילה” הוא מלשון “דבר” ולא מלשון מילה (word).

2 ראו דברי ב' ליפשיץ “על ערב ועל כמה מונחים אחרים של התחייבות” שנתון המשפט העברי יג (תשמ"ז) 185, 185, ולהלן, הערה 145.

השורש פ-ש-ר נזכר בו בעברית פעם אחת בלבד. לפיכך שומה עלינו לברר מה עמד ביסוד בחירתו של המונח פשרה ואימוצו ללשון חז"ל.³ בלשון התנאים שבמסכת סנהדרין מצינו שני מונחים: פשרה וביצוע.⁴ השאלה הנשאלת היא אם שני מונחים אלה מייצגים מוסד אחד, ואם כן – מדוע שימשו בשני שמות שונים לציון אותו מוסד משפטי. שאלה נוספת היא מהו היחס בין אותם מקורות שבמסכת סנהדרין לבין מקורות אחרים שבהם שימש המונח "פשרה" אך המונח "ביצוע" נעדר מהם. החל בתלמוד הבבלי ואילך שוב אין לנו שני שמות אלא אחד, והשימוש במונח "ביצוע" נתמעט ונותרה הפשרה. מטרת רשימה זו לבחון את המונח "פשרה", תוך הנחה שהבנה לשונית של המונח ושל שורשו עשויה לסייע לחקר מושג הפשרה במשפט התלמודי.⁵

ב. השורש פ-ש-ר

חוקרי הלשון והמילונאים הגיעו למסקנה שהשורש פ-ש-ר, שממנו נגזר השם "פשרה", הוא שורש שמי המשותף לאכדית, לארמית ולעברית מאוחרת.⁶ גלוסקא ציין שהשורש פ-ש-ר אינו מופיע בלהגים כנעניים.⁷ ניתן להניח שהמשמעים השונים, או חלק מהם, יימצאו גם בהטיות של השורש פ-ש-ר בלשון חכמים. להלן נעמוד על משמעים אלו.

- 3 ראו י"א זליגמן מחקרים בספרות המקרא (תשנ"ב), 245-268. ראו שם, עמ' 247, בדבר יכולתה של שפה ליצור מינוח משפטי.
- 4 ראו תוספתא סנהדרין, א, שהובאה גם בתלמודים בסוגיות הפשרה; ראו להלן, סעיף ג.3. למאמר זה.
- 5 הכוונה לשיטת המשפט המשוחזרת מן המקורות התלמודיים המתייחסים לתקופת חז"ל. ראו ע' רדזינר יסודות דיני קנסות במשפט התלמודי (עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תשס"א), 7.
- 6 S.D. Sperling *Studies in Late Hebrew Lexicography in the Light of Akkadian* (Ph.D. dissertation, Columbia University, 1973), 53; ב' ניצן מגילת פשר חבקוק (תשמ"ו), 29; ח"י קאהוט הוספות לערוך השלם (מהדורת קאהוט, ניו-יורק, תשט"ו), ערך "פשר", עמ' 460; י' גלוסקא השפעת הארמית על לשון המשנה (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן, תשמ"ח), 1006; M. Wagner *Die Lexikalischen und Grammatikalischen Aramäismen im alttestamentlichen Hebräisch* (1966), 96.
- 7 גלוסקא, שם, עמ' 1006, הערה 393, Wagner; שם; אשר לציון המשנה כמקור ראשון לפשרה ראו להלן שהפשרה נזכרת כבר בבן סירא.

נדון תחילה בשורש פ-ש-ר שממנו נגזר המונח "פְּשָׁרָה". חלק זה של המחקר מרכז ממצאים לשוניים, והמסקנה העולה היא שלשורש פ-ש-ר ריבוי של משמעים. הצגת המשמעים תסייע לאתר השערות מסתברות באשר לקרבה לשם ולמונח "פְּשָׁרָה".

1. פֶּשֶׁר הַדָּבָר וּפְתָרוֹנוֹ

המקור המקראי היחידי שבו מופיע השורש פ-ש-ר בעברית הוא קהלת ח, א: "מִי, כְּהֶחָקֶם, וּמִי יוֹדֵעַ, פֶּשֶׁר דְּבָר" ⁸. שאר המופעים של שורש זה במקרא מופיעים בארמית של ספר דניאל, כולם בהקשר של פֶּשֶׁר חלומות ⁹ ופתרון הכתב ¹⁰. גם הצירוף "פֶּשֶׁר דָּבָר" בקהלת מופיע בדניאל כ"פֶּשֶׁר מִלְתָּא" ו"פֶּשֶׁר מַלְיָא" ¹¹. הגישה המקובלת אצל חוקרי הלשון והמילונאים היא שמילה זו שאולה מארמית, ו"פֶּשֶׁר הַדָּבָר" מתפרש כמובנו או כפירושו של הדבר ופתרונו. כך גם מובנו בעברית המודרנית ¹².

ר' אברהם אבן עזרא מפנה אותנו למקורה של המילה "פֶּשֶׁר" כפירוש וכפתרון, והוא אף מציע מהלך אטימולוגי אפשרי לפיו צורת המקור הנה פ-ר-ש, ושיכול העיצורים הביא לידי "פֶּשֶׁר" ¹³.

8 מ"צ קדרי מילון העברית המקראית, אוצר לשון המקרא מאל"ף עד תי"ו (תשס"ו), 889.

9 21 מופעים בדניאל, ב ר-ד.

10 שם, ה, טו-כו.

11 שם, ה, טו; ז, טז.

12 F. Brown, S. Driver, C. Briggs *The Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (1972), 833: "solution, interpretation"; L. Koehler, W. Baumgartner *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (vol. 3, 1996), 982: "meaning, solution, explanation". וראו עוד להלן. פֶּשֶׁר במשמע "פתרון חלום" מופיע גם בארמית נוצרית, וכן בתרגום התורה לשומרונית (A. Tal *A Dictionary of Samaritan Aramaic* (Leiden (2000), 714-715 – לצד "פתר", "פתרון", שכנראה נשאל מן העברית (שם, עמ' 718); M. Sokoloff *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods* (2003), 945 ערך "פֶּשֶׁרָא"; K. Brockelmann *Lexicon Syriacum* (1928), 614-615); מילון אבן-שושן, ערך "פֶּשֶׁר".

13 אבן עזרא לקהלת, ח, 1: "ומלת פֶּשֶׁר ממשפחת ארמית [...] ויתכן היות פֶּשֶׁר הפוך סופו בתוכו מן 'כי לא פורש'". Wagner (לעיל, הערה 6) ציין כי בצד מופעים מועטים של השורש פ-ש-ר בעברית המקרא, יש מופעים רבים בארמית הן לשורש פ-ש-ר במובן של לפתור ולפרש, הן למה שמתפתח משם העצם שהוא פֶּשֶׁר, המופיע בארמית הבבלית, ולה מובן מיוחד של המילה במשמע של פענוח. במנדעית מצינו פ-ש-ר במובן של פירוש ופתרון (E.S. Drower, R. Macuch *Mandaic Dictionary* (1963), 383), וכן באכדית – pišru (W. Von-Soden *Akkadisches Handwörterbuch* (1965), 868). כעין זה ראו גם בפסיקתא דרב כהנא, פרשת "וואת הברכה" (מהדורת מנדלבוים, נויארק, תשמ"ז, עמ' 443): "עד כאן שמעתי מכאן ואילך צא ופֶּשֶׁר לעצמך", במשמע של "פֶּרַש לעצמך".

אפשרות אחרת לגזירת השורש פ-ש-ר היא השורש פ-ת-ר בחילופי שי"ן ותי"ו¹⁴. אטימולוגיה זו מעוררת קושי, הואיל ועל-פי מעתק ההגאים השמי ש₂ עברית היא ת₂ בארמית, למשל: שור בעברית = תור בארמית, והלוא המונח הארמי הוא "פֶּשֶׁר" (ועל-פי הסבר זה היינו מצפים ל"פֶּתֶר"). גלוסקא אכן טוען כי הקשרים האטימולוגיים בין שורשים אלה אינם ברורים¹⁵. במגילות מדבר יהודה המילה "פשר" רגילה ביותר במשמע של פירוש הטקסט¹⁶, ומכאן הסיק גרינפילד שהמשמע העברי הוא המקורי¹⁷. לדעת גלוסקא אין להוציא מכלל אפשרות שהשימוש הרב נובע מהרצון להשתמש במונח שונה מ"מדרש", שהיה רגיל בפי מתנגדי הכת¹⁸. ספרלינג נטה לראות בשורשים פ-ש-ר ופ-ת-ר פעלים נפרדים; הוא הראה כי מתוך שבעה משמעים שונים של פ-ש-ר, רק בהקשר של פתרון חלום מצאנו פ-ת-ר בעברית ופ-ש-ר באכדית ובארמית. לדעתו, ההתאמה הסמנטית בין שורשים אלה היא מקרית. פ-ש-ר בעברית מקורו בארמית ולכן הוא מופיע רק במקורות מאוחרים, ואילו פ-ת-ר בארמית מופיע רק בדיאלקטים היהודיים של הארמית, שאפשר שהושפעו מן העברית¹⁹. נראה אפוא שקיימת הסכמה על שלילת קשר אטימולוגי בין פ-ש-ר לבין פ-ת-ר.

רש"י בפירושו לדברי קהלת קשר את "פשר דבר" עם פסוקי דניאל:

"ומי יודע – פשרון של דבר, כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם ביראת שמים נתגלו לו רזי פשרים, מי כמשה עושה פשרה בין ישראל לאביהם שבשמים"²⁰.

- 14 כך הציע מ"צ סגל ספר בן סירא השלם (מהדורה שנייה ומתוקנת, תשי"ט), לח, יד, 11, עמ' רמז.
- 15 גלוסקא (לעיל, הערה 6), עמ' 1006, הערה 395, מצביע על דעות שונות. דעה אחת רואה בשורש פ-ת-ר שינוי פונטי שהתרחש בארמית מקראית ובארמית יהודית ארץ-ישראלית מן השורש פ-ש-ר. לפי דעה אחרת, בתקופה קדומה חדר פ-ת-ר מארמית לעברית, נעלם, ונוצר פ-ש-ר ששוב נעלם מהעברית. ראו גם להלן, הערה 146. השורש פ-ת-ר מופיע בשומרנית ובניבים הארמיים היהודיים – בבליית וארץ-ישראלית – כנראה בהשפעת העברית. ראו Tal (לעיל, הערה 12), עמ' 718; Sokoloff (לעיל, הערה 1), עמ' 456; Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 949.
- 16 J.C. Greenfield *The Lexical Status of Mishnaic Hebrew* (1956), 220, א' קימרון דקדוק הלשון העברית של מגילות מדבר יהודה (עבודת דוקטור, אוניברסיטה העברית, תשל"ו), 296; ראו גם Revue de Qumran 8 (1973) 219 "peshar/pittaron" I. Rabinowitz.
- 17 Greenfield, שם. מסקנתו אינה נהירה לנו שכן על לשון המגילות ניכרת השפעת הארמית.
- 18 גלוסקא (לעיל, הערה 6), עמ' 1006, הערה 393.
- 19 Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 91-92.
- 20 פירוש רש"י לקהלת, על-פי ג' רוזן פירוש רש"י לקהלת מהדורה ביקורתית (עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תשנ"ו).

נראה שרש"י שילב כאן שני משמעים: האחד במובן של פשר הדבר ומשמעותו והאחר במובן של יישוב סכסוך, אולם משמע זה לא מצא רש"י במקרא. רצף הדברים בפירושו של רש"י מעורר לכך שרש"י ראה קשר בין שני משמעים אלו. תחילה הוא הציג, כתימוכין לפירושו, את הפירוש המילולי והפנה לדניאל ש"נתגלו לו רזי פשרין"²¹. בהמשך דבריו חזר רש"י לפירוש הפסוק בהקשרו המלא ודרש אותו על משה²².

2. התרה, הפרדה והימלטות

בסורית משמשת המילה פשרה במשמע של התרה²³. מצאנו שהשורש פ-ש-ר משמש במשמע של התרה והפרדה גם באכדית²⁴ – pašāru²⁵ – ובמנדעית²⁶. באותו משמע מצינו בפסיקתא דרב כהנא בארמית, מפי ר' יונתן דבית גוברין²⁷, "דאת מפש' לה מן הכא והיא מתעריא מן הכא"²⁸. ר' יונתן דימה את דרכו של עשו הרשע למסוכת קוצים שאתה מפשר אותה מכאן והיא מסתבכת מכאן.

במשמע זה מצינו את השורש פ-ש-ר גם בכמה מקורות בלשון חכמים, פעמים כהפרדה פיזית ופעמים במובן מושאל ומופשט יותר – הצלה²⁹. במובן הפיזי – הפרדה

21 כפי הנראה, על-פי דניאל, ד, ו: "וְכָל רֵז לֹא אָנֹס לְךָ חֲזוֹי חֲלָמֵי דֵי חֲזוֹתֵי וּפְשָׁרָה אֲמַר". נראה שגם אבן עזרא שהובא בסמוך התכוון למקומות רבים שבהם מופיע בספר דניאל השורש פ-ש-ר בשפה הארמית בהקשר של חלומות. ראו גם בארמית הבבלית: "הוא חלים והוא מפשר", יומא, כח, ע"ב.

22 "מי כהחכם" מתפרש כמתייחס למשה רבנו, ובמה התייחדה חכמתו? שהוא עושה פשרה בין ישראל לאביהם שבשמים. ייתכן שרש"י ראה קשר בין "פשר הדבר" לבין עשיית פשרה. הפשרה בין הצדדים לסכסוך עשויה לחשוף או לשקף את פשרו של הסכסוך, אך אפשר – אף שלשון רש"י אינה מורה על תפנית כזאת – שפירושו השני מתנתק מן הפירוש המילולי הלקוח מדניאל ונאמר בתורת "דבר אחר". ייתכן שרש"י נסמך על דרשת האמורא שמואל שפירש את דברי קהלת כנאמרים מפיו של הקב"ה ביחס למשה: "שהיה יודע לעשות פשרה ביני ובין בני" (ראו סוטה, יג, ע"ב; רש"י, שם). אם כך הדבר עלינו להוסיף ולחקור את משמעות "פשר" בהקשר של יישוב סכסוך ומריבה.

23 Brockelmann (לעיל, הערה 12), עמ' 614.

24 אשר השפיעה על הארמית החל ב-700 לפני הספירה.

25 Greenfield (לעיל, הערה 16), עמ' 89; Von-Soden (לעיל, הערה 13), עמ' 841.

26 Drower & Macuch (לעיל, הערה 13), עמ' 383. משמעים קרובים שנזכרו שם הם ריפוי (רפ"ה) ופיזור.

27 אמורא ארץ-ישראלית מן הדור השני.

28 פסיקתא דרב כהנא, ב, ב (מהדורת מנדלבויז) (לעיל, הערה 13), עמ' 17, ופירושו בדומה לפסיקתא רבתי להלן, הערה 32. ראו גם ילקוט שמעוני, פרשת כי-תשא, שפו (מהדורת מוסד הרב קוק, הימן-לרר-שילוני, ירושלים, תשל"ג), 719; שם, משלי, תתקנן.

29 לחלק מן המקורות שבסמוך ציין קאהוט (לעיל, הערה 6), עמ' 460, בעמדו על המשמע של התרה והפרדה.

בין הדבקים – מצינו בתוספתא עירובין "נתלו בה קוצין ודופקנין מפשר בידו בצנעה"³⁰, כך גם בירושלמי שבת "נסתבכו בגדיו בקוצים הרי זה מפשרין"³¹, בבראשית רבה "לשני אתליטין שהיו עומדין ומתגששין לפני המלך אילו רצה המלך פישון לא רצה לפשרון חזק אחד על חבירו והרגו"³².

במובן של הפרדה שאינה פיזית, כהצלת הנחקף מפני תוקפו או כשחרור, מצינו במנדעית "פישרא"³³, וכן באכדית³⁴.

בירושלמי בבא מציעא מופיע הפועל פ-ש-ר במשמע של היחלצות והימלטות של אדם ממסירת בהמה לעבודת המלך "באותו שיכול לפשר [...] באותו שאין יכול לפשר"³⁵. נראה לפרש "יכול לפשר" כהתרה, היחלצות והימלטות ולא במשמע של הסכמה – יכול לעשות פשרה – ולפיו כל צד מסכים לוותר על חלק מעמדותיו³⁶.

30 תוספתא עירובין, ח, י (מהדורת ליברמן, עמ' 134).

31 ירושלמי, שבת, ז, ב (י ע"א).

32 בראשית רבה, כב, ט (מהדורת תאודור-אלבק, ירושלים, תשנ"ו), 216. מהקשר הדברים נראה שלא מדובר בעשיית שלום בין שני המתגוששין שבמכוון העמידום להתגושש לפני המלך, אלא שאם חפץ המלך למנוע הריגת אחד מהם היה עליו לפשרם, היינו להפריד ביניהם. בדומה לכך בפסיקתא רבתי "כשם שהסוכה הזה של קוצים מתחדקת בבגדיו של אדם והוא מפשר אותם"; פסיקתא רבתי, י, לג, ע"ב. ראו גם מדרש תנחומא, פרשת כי תשא, פסקה א (ורשא), 191: "כשם שמשוכה של קוצים מתחדקת בבגדיו של אדם את מפשר אותה מכאן ומתחדקת ממקום אחר"; Sokoloff (לעיל, הערה 1), עמ' 454, ערך "פשר", המפנה לירושלמי, הוריות ג, ג (מח, ע"א): "מפשן ק] > ביניהון". בדפוס ונציה, שם, "רבי יעקב בר דסיי מפשק ביניהון". סוקולוף הציע לתקן בהתבססו על דבריו של רבי חיים דוד אזולאי (חיד"א) \ ככר לאדן, ו (תשל"ד), קעא, הגהות ירושלמי לסנהדרין, ב. אולם החיד"א, שם, אינו מציע תיקון לשון אלא מפרש את לשון הירושלמי, סנהדרין, ב, א (כ, ע"א): "מפשיק ביניהון". כך לשון החיד"א שם "מפשיק פי מפשר", שלא כהגהותיו להוריות ששם הגרסה היא מפסק ולשון חיד"א שם "מפשר ביניהון כצ"ל". ייתכן שאף סוקולוף בתקנו את הגרסה נתכוון להגהותיו שבהוריות, אך ציין לסנהדרין (וראו "פני משה", שם, שציין למקבילה שבסנהדרין). נמצא שמקבילות אלה בירושלמי עשויות אף הן ללמדנו על הקשר שבין פשרה לבין הפרדה.

33 Drower & Macuch (לעיל, הערה 13), עמ' 372, וכן הוצאת כאב והוצאת רוחות והתרת חרם או קללה; Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 942, ערך "פשוורא". כן ראו במנדעית – "פאשוורא" (Drower & Macuch, שם, עמ' 365), ובסורית (Brockelmann (לעיל, הערה 12), עמ' 614).

34 וכך שחרור אסירים. Von-Soden (לעיל, הערה 13), עמ' 841 – pašaru; עמ' 845 – pašru.

35 ירושלמי, בבא מציעא, ו, ג (יא, ע"א).

36 אמנם אפשר לפרש את הירושלמי גם במשמע של הסכמה והתרצות, הקרוב יותר למשמעות המודרנית של פשרה כהסכמה, כפי שמפרש "פני משה" (שם) "שהיה המשכיר יכול להתפשר עמם שלא יקחו אותה לעבודת המלך". אולם קשה להניח שהמציאות המתוארת כאן כהשתמטות מעבודת המלך או ממסיו עיקרה משא ומתן שיש בו ויתורים והסכמה

ובפסיקתא רבתי³⁷ "מה עשה גירה בו הכלב שהיה עומד שם, עמד ופשוו הימנו [...] זכור אתה היאך פישרתי הימך את הכלב"³⁸.
דוגמה נוספת למשמע זה עולה מנוסחאות שונות של מדרש רבה לבראשית ובמקבילות³⁹:

"ויצא קין [מלפני ה'] וגו' מאיכן יצא [...] ר' חננא בר יצחק אמר יצא שמח כמה דתימר יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמ' ד, יד) פגע בו אדם אמר לו מה נעשה בדינך, אמר לו עשיתי תשובה ופישרתי, התחיל אדם מטפיח על פניו כך היא כח התשובה ולא הייתי יודע, מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב [...]"⁴⁰

הדדיים. ראו ב' ליפשיץ "פְּשֵׁרָה" משפטי ארץ – דין דיין ודיין (הרב י' אונגר עורך, תשס"ב) 137, ה"ש 9 ואילך, שפירש במשמע של הסכמה. ברכיהו ליפשיץ ציין לש' פרידמן תלמוד ערוך חלק הפירושים (תשנ"א), 163, שמדבריו עולה שלפטר הוא להתפייס. הבסיס לכך הוא ההשוואה של יכולאינו יכול לפטר בירושלמי, בבא מציעא, שם, לבבלי, גיטין, מד, ע"א, שם נאמר: "הוה ליה לפייס ולא פייס". פרידמן עצמו כרך בחדא מחתא את המשמע של פיוס והצלה; ראו שם, הערה 64. אך ראו ליברמן, להלן הערה 132, שעמד על המשמע של הימלטות וחילוף, ולדידו הפיוס הוא אמצעי אפשרי להימלטות. לדעתי יש להבחין בין פיוס שבבבלי, גיטין, לבין פישור שבירושלמי, בבא מציעא. בירושלמי מדובר בשוכר המחזיק בהמת המשכיר, וכשיכול להימלט מידי המלך ואינו נמלט הרי הוא סומך על כך שיקבל בהמה אחרת מיד המשכיר, וזו פשיעתו, אך אם יכול לפייס אותו בתמורה לממון אינו נדרש לעשות כן. שונה הדבר בגיטין, שם מדובר בבעלים עצמם שהדרישה מהם גבוהה יותר. "אם יכול לפייס" את הפרהנג ולא פייס, פירושו שאף אם אינו יכול להימלט ממנו אבל יכול לרצות אותו בממון בתמורה לעבדו – ראוי לקנסו אם לא עשה כן. לכן אפשר שפיוס ופישור הם מושגים שונים. הדרישה לפיוס כוללת דרישה לויתור, ואילו הדרישה לפטר משמעה דרישה להימלט ולהיחלץ מידי המלך. לפיכך נראה שאין הוכחה ממקור זה שהפישור משמעו הסכמה. כך הבין גם ספרלינג, במובן של שחרור; ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 65.

פסיקתא רבתי, יג, נה, ע"ב. 37

משמע זה, של התרה הפרדה והצלה, עולה אף מחילופי לשון שבין פ-ש-ר ובין פ-ט-ר בתוספתא, דמאי, ו, ד (מהדורת ליברמן, עמ' 94) "אומר לו פטריני מן האוצר". בנוסח של הירושלמי כפי שמביאו הרשב"א בתשובה "פשרני מן האוצר" (על-פי דפוס ראשון) שו"ת הרשב"א, א, תרפו (מהד' מכון ירושלים, תשנ"ז, עמ' שלג). ובמקבילה בבבלי, עבודה זרה, עא, ע"א: "אבל אומר לו מלטני". כולן לשונות של הוצאה והפרדה. ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 63-66 שציין לחילוף זה גם באכדית. וראו גם להלן, הערה 132.

ראו גם ח' ילון מבוא לניקוד המשנה (תשכ"ד), 164. 39

בראשית רבה, סוף פרשה כב (מהדורת תאודור-אלבק, לעיל, הערה 32), עמ' 220). וראו ח"נ, שם; מהדורת וילנא, שם, "נתפשרתי". 40

ילון ציין מדרש זה כדוגמה לשימוש בשורש פ-ש-ר בלשון הצלה וחילוץ⁴¹. פעולת היציאה מלפני ה' אינה פיזית-גאוגרפית, והיא שנדרשת באמצעות הפעולה "פישרת"^{42, 43}.

41 ילון (לעיל, הערה 39), עמ' 164; וראו ח' ילון קונטרסין לענייני הלשון העברית (כרך א, תרצ"ז), 36, 86.

42 תמיהתו של אדם הראשון נוכח "מצב רוחו" של קין נענית בהסבר על טיבה של היציאה "עשיתי תשובה ופירשתי". ר' חננא מלמדנו שיציאה זו הייתה בשמחה וקין נימק את שמחתו בכך שהיציאה מלפני ה' היא מכוח עשיית תשובה. נראה שלשון פ-ש-ר בדרשה זו מלמדת שר' חננא דרש את יציאתו של קין כפישורו המתואר כהצלתו ומילוטו. מכל מקום, תוכן הדרשה מלמד שקין לא עשה פשרה עם הקב"ה במובנה המודרני כהסכמה. כוחה של התשובה, שעליו עמד אדם הראשון, מתברר דווקא אם נבין את פישורו של קין כיציאה של הצלה והתרה מסבך החטא והעונש הכרוך בו. כך גם אצל Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 62; "אבינו היכל רש"י (תש"ס), תתפג: "אם עשיתי תשובה ונתפשרתי הוא לשון הפטרות מעונש וסליחה". כמו שפירשו J. Levy *Wörterbuch über die Talmudim und Midrashim* (1924) ו- M. Jastrow *A dictionary of the Targumim, The Talmud etc* (1950) תחת הערך "פ-ש-ר", או מלשון פשרה והשלמה – כפי שפירש "ידי משה" למדרש רבה. וראו בספר האגדה שאף ביאליק ורבניצקי נתלבטו בזה, עמ' יט (לשון השלמה) ובעמ' תלו (לשון התרה).

43 מדרש זה מופיע, כאמור, גם במקבילות שונות ובחלקן חילופי נוסח. בויקרא רבה הנוסח הוא "עשיתי תשובה ופירשתי". ויקרא-רבה, י, ה (מהדורת מרגליות, ירושלים, תשי"ג, עמ' רו). מחילופי נוסחאות שהביא מרגליות, שם, עולה שבשני כתבי יד זהו הנוסח המקורי ועל גבי הטקסט המקורי הוגה בכתב יד "פירשתי" או "פשרתי". הנוסח "פירשתי" מופיע גם בפסיקתא דרב כהנא, כד, יא (מהדורת מנדלבוים (לעיל, הערה 13), עמ' 359) וראו שינויי נוסח, שם. הנוסח "פירשתי" מופיע גם בילקוט שמעוני, פרשת בראשית, לח (מהדורת מוסדר הרב קוק (לעיל, הערה 28), עמ' 132). נוסחאות נוספות הן "נפשרתי" וכן "נתפשרתי", המופיעה גם בפסיקתא רבתי, הוספה א, ג, קצט, ובמדרש תהלים, ק, ריג. קשה לדעת אם נתחלפו כאן מקומותיהם של רי"ש ושי"ן, ואיזה מן הנוסחים הוא הקדום. חילוף לשון זה מסב את תשומת לבנו לקרבה שבין המשמע של פ-ש-ר כהוצאה והפרדה ובין פ-ר-ש במובן של הבדלה והרחקה. גם Sokoloff (לעיל, הערה 1), ערך "פשר", עמ' 454, הציע בהקשר זה את האפשרות של חילוף סדר האותיות של פשר ופרש, על-פי תרגום ניאופיטי לבראשית, א, ד, "ויבדל", אך הוא הוסיף שיתכן כי מקורו בטעות. בילקוט שמעוני (תהלים, תתמג) הנוסח הוא "עשיתי תשובה ונפטרתי". ייתכן שנוסח זה קדום ויש בו עדות על זיקה בין משמעות פ-ש-ר לבין הפרדה והתרה כפי שבא לידי ביטוי בנוסח זה. מסתבר שגם "פטר" במובן של "זכאי" קשור עם שחרורו והתרתו של הנידון מן העונש ומן האשם. על פ-ש-ר ופ-ט-ר ראו גם לעיל, הערה 38. גם אם יסודו של נוסח זה בתיקון מאוחר על-פי נוסחאות אחרות למדרש זה, ייתכן שהמתקן הבין והכיר את המשמע המקורי של פ-ש-ר כהפרדה. נמצא שפירש כאן את המשמע של פ-ש-ר, שהיה נהיר לו כהפרדה, באמצעות פ-ט-ר. ראו גלוסקא (לעיל, הערה 6), עמ' 939, שלפיו פ-ט-ר משמש גם במשמע של נפרד ושל שחרר (גם מוסרית). ועדיין, איננו יודעים תיארוך לתיקון אפשרי זה ואם הוא בגדר ממצא לשוני קדום.

דוגמה נוספת למשמע זה בהוראה של התרת כעס⁴⁴ מצינו בפסיקתא דרב כהנא "יום אחד היה חרון אפו של הקב"ה, אילו עשו תשובה פושרו"⁴⁵. ייתכן שאף מה שדרשו בקהלת רבה, "מי כהחכם זה משה [...] ומי יודע פשר דבר שפשר תורה לישראל" הוא במשמע של חילוף ומילוט התורה⁴⁶.

ספרלינג סבר כי גם המשמע של "פשר דבר": כביאור וכפתרון קשור עם משמע זה של התרה והפרדה פיזית. השימוש בשורש פ-ש-ר בקשר לפתרון חלומות משמש הן בהוראה של "התרת" הרזים שבחלום – "חילוף" הפתרון מן החידה⁴⁷ – הן בהוראה של "הרחקת תוצאותיו הרעות של החלום"⁴⁸.

לדעתי, בהסתמך על המקורות הרבים המעידים על הקשר שבין פ-ש-ר לבין הפרדה, התרה והימלטות, מסתברת דעתם של קאהוט ושל ילון שגם המונח המשפטי "פשרה" נגזר מן הפועל פ-ש-ר במובנו כהתרה, הפרדה, הימלטות והצלה. לפי השערה זו, המונח המשפטי "פשרה" מציין את כוחה של הפשרה בהפרדה ובניתוק הצדדים האחוזים זה בזה בסבך המחלוקת.

על דרך הבנה זו כבר הקשה ברכיהו ליפשיץ באמרו: "אף שאין ספק שכך עושה הפשרה (כוונתו להפרדה) מכל מקום אין בכך די שהרי כזאת היא אף תוצאתו של הדין"⁴⁹. לדעתו, אלמנט הכרחי לפשרה, הטמון אף במשמע הלשוני שלה, הוא יסוד ההסכמה. לדידו הפשרה טעונה הסכמה ואילו הדין אינו מבוסס על הסכמה אלא על כפייה. כפי הנראה, נקודת המוצא של ליפשיץ היא שמבחינת מקור הסמכות, הפשרה כמוסד משפטי צמחה כמוסד חלופי לדין. לפיכך הוא הניח שהמשמעות הלשונית של המונח צריכה להצביע על תכונה העיקרית המייחדת ומבחינה את הפשרה מן הדין, והציע כי ההסכמה היא התכונה המייחדת את הפשרה⁵⁰.

- 44 ספרלינג סבור שהשימוש בשורש פ-ש-ר בהקשר לפיזור כעס יסודו במשמע הפיזי של התרה והפרדה; ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 56, הערה 13.
- 45 פסיקתא דרב כהנא, יז, ד (מהדורת מנדלבוים (לעיל, הערה 13), עמ' 285) ובמקבילות, "אילו עשו תשובה פושרו", וראו בהערות שם. במהדורת בובר (ניו-יורק, תש"ט, עמ' קלא, ע"א) הגרסה היא "פשרן", וראו בהערות ותיקונים שם שכתב ועניינו השואה והנחה מעט. ראו איכה רבה, ב, א (מהדורת בובר, וילנא, תרנ"ט, עמ' כא) "פישרו", ובקהלת רבה, ח, ח "פשו"; ראו גם להלן, סעיף ב.3. למאמר זה: "המסה והפשרה".
- 46 קהלת רבה, ח, ה. ומעין מה שדרשו חז"ל, על תהלים, סח, יט: "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם". ראו בכלי, שבת, פט, ע"א.
- 47 זאת הוא למד גם מן הביטוי "עד כאן שמעתי מכאן ואילך שב ופשו לעצמך" (ילקוט שמעוני, דברים, תתקנ ובמקבילות).
- 48 Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 66.
- 49 ליפשיץ (לעיל, הערה 36), עמ' 138.
- 50 ראו להלן, סעיף ב.5. למאמר זה.

ראוי לבחון את דבריו בשניים. ראשית, והוא העיקר, להלן נצביע על מקורות שלפיהם בלשון חכמים המוקדמת יותר יש פשרה שאליה הגיע הדיין בדונו על-פי הדין. במקורות אלה השימוש במונח "פשרה" מלמד על סיום הסכסוך במקום שהדין אינו מספק פתרון והכרעה אחרים, אך הוא אינו נובע בהכרח מהסכמה בין הצדדים. כשם שהדין נכפה על הצדדים כך פשרה זו נכפית עליהם במקרים אלה⁵¹.

שנית, אף באותם מקרים שבהם סיפק הדין הכרעה ופתרון ואשר בהם הפשרה משמשת כפתרון חלופי לדין, ניתן לאפיין ולהבדיל בין אופני הפעולה של הדין ושל הפשרה. הדין פועל את פעולתו על-פי כללים משפטיים חדים ובאמצעותם מכריע את המחלוקת בין בעלי הדין. פעולתו זו מתמצית במונח "דין" שמובנו חוק ומשפט, ועיקר פעולתו הכרעת המחלוקת ולא התרה והפרדה בין בעלי הדין. הפשרה, לעומתו, פועלת להשגת ניתוק והפרדה בין בעלי הדין ולא רק לחתוך את ממונם. היא פועלת באופן גמיש באמצעות שיקול דעתו של הדיין⁵². נמצא שכוחה של הפשרה בניתוק, בהתרה והפרדה בין בעלי הדין גדול מכוחו של הדין, שהכרעתו עלולה להותיר את בעלי הדין בחיכוך ובסכסוך. במונח זה, המייחד את הפשרה מהדין הוא המסוגלות להביא להתרה מלאה של המחלוקת⁵³.

51 ראו א' ליפשיץ הפשרה במשפט העברי (עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תשס"ד), 47-62. מכאן שהמשמעות של הפשרה כהתרה והפרדה בין בעלי הדין אכן מתארת את פעולה העיקרי של הפשרה, כמשלימה את הדין במקום שקצרה ידו מלהושיע. לכן טענתו של ליפשיץ "כזו היא אף תוצאתו של הדין" אינה מתקיימת במקרים אלה. כפי שיתבאר להלן, השערותנו היא שמשמעות זו של הפשרה היא גם המשמעות הקדומה יותר של מונח זה. ראו להלן, סעיף ג.2. למאמר זה.

52 לעניין שיקול הדעת של המפשר ראו ליפשיץ (לעיל, הערה 51), פרק שמיני.

53 ייתכן שיש בכך כדי להסביר את התופעה הפלאית שדווקא פעלים המבטאים הפרדה מציינים פעולות שתכליתן התקרבות ופיוס. כך ביחס לפשרה כחלופה לדין וכך גם ביחס לכריתת הברית שהיא פעולה של חיתוך שמטרתה להביא להסכמה ולשלום. ראו להלן בפסקאות החותמות את המאמר. גם כשהפשרה נזכרת בהקשר של "שלום" ניתן לראות שהמשמעות הבסיסית שלה כהפרדה לא נעלמה. ראו אבות דרבי נתן (נוסחה ב), כד, כה: "אלא מתוך שהוא יוצא לשוק הוא רואה בני אדם מתנצים ונכנס ביניהם ומפשרם". הנציים אחוזים זה בזה והמפשר צריך להיכנס ביניהם כדי לפשר אותם. אם המשמע המקורי של פ-ש-ר הוא ההסכמה והשלום הרי שהמפשר לא צריך להיכנס ביניהם אלא להפך, לקרב אותם זה לזה. ואמנם, בהמשך, שם, כשמדובר על איש שהיה צוהב עם חברו ואהרן הכהן פעל כדי להפגיש ביניהם, לא נזכר השורש פ-ש-ר. חנינא בן-מנחם סבור שבכוחו של הדיין לסטות מן הדין וכך להביא לידי פתרונות יצירתיים של הסכסוך בלי להיזקק לפשרה. ראו "יחס התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי לסטיית שופט מן הדין" שנתון המשפט העברי ח (תשמ"א) 113. טענה נוספת היא שאין לנו תיעוד של השימוש בפשרה כחלופה לדין בספרות חז"ל. לדעתנו, כוחו של הדיין בסטייה מן הדין מוגבל ומיועד בדרך כלל לתיקון עיוותים ולא להפנמת ערכים של שלום וצדקה, והוא דורש תעוזה. ייתכן שמיעוט התיעוד

דרך שונה להבנת היסוד הלשוני של הפשרה כנטוע במשמעות של התרה והפרדה מייחסת את פעולת ההפרדה וההתרה לממון הנתון במחלוקת. על-פי רוב, במסגרת הפשרה הצדדים חולקים ממון זה ביניהם⁵⁴.

3. המסה והפשרה

משמע נוסף של השורש פ-ש-ר בארמית הוא המסה – ו"חם השמש ונמס" – כד חמא עלוהי שמשא פשר⁵⁵, ודומה לו המשמע של הפשרת שלג. גלוסקא ציין שהתיעוד הארמי של שורש זה מופיע בעיקר בארמית המזרחית⁵⁶: "פשרי יש בו משום אסופי", ופירושו מקום הפשרת שלגים⁵⁷, וכך יש לפרש גם "עקולי ופשרי"⁵⁸ וכן "מלקטין פשרי דטבת"⁵⁹. לדעת יסטרוב, נשאל להפגת כישוף – "כי מטא לאשקויי מיא פשר", אך לדעת סוקולוף אף הוא מלשון שחרור⁶⁰. מבחינה סמנטית יש להצביע על קרבה בין פ-ש-ר כהתרה והפרדה למשמע של המסה, שכן הדבר הנמס נפרד והולך. ביטוי לכך ניתן למצוא במכילתות, "כיון שחמה זורחת עליו היה פושר והולך ונחלים היו מושכין

- של שימוש בפשרה נובע מכך שיישוב הסכסוך בדרך של פשרה חסר את המשמעות הנורמטיבית התקדימית שיש לדיון.
- 54 נראה שכך הבין ספרלינג הן את הפשרה והן את הביצוע. ראו Spertling (לעיל, הערה 6), עמ' 79.
- 55 שמות, טז, כא, ואונקלוס שם; במנדעית ראו Drower & Macuch (לעיל, הערה 13), עמ' 383.
- 56 גלוסקא (לעיל, הערה 6), ערך "פושרין", עמ' 933; ערך "פשר", עמ' 1005; ערך "פשרה", עמ' 1006. כן ראו Brockelmann (לעיל, הערה 12), עמ' 614; Drower & Macuch (לעיל, הערה 13), עמ' 383. Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 941-942, ערך "פשר", מציין למשמע זה תואר (למשל עבודה זרה, כח, ע"ב: "לא חמימי אלא פשוירי") ושם עצם (למשל חולין, מו, ע"ב: "מותבינן לה בפשוירי"). בלשון חכמים מצאנו בכרייתא פסחים, צד, ע"ב, "ניסין אייר וסיון מהלכת (החמה) בהרים כדי לפשר את השלגין". אפשר שמשמעות זו נשאלה מן האכדית (לעיל, הערה 13), עמ' 841.
- 57 קידושין, עג, ע"ב. רש"י, שם, פירש "פשרא" – מקום שיפוע הנהר על-ידי הפשרת שלגים.
- 58 ע"ז, לד, ע"ב, וכן ב"ב, כד, ע"א ורש"י בקידושין. ראו Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 942, ערך "פשרא".
- 59 תרגום שני למגילת אסתר, ג, ח (מהדורת מונק, ברלין תרל"ו, עמ' 22).
- 60 סנהדרין, סז, ע"ב, ומשמעו שם על-פי פירוש רש"י נמס הכישוף ונעלם. ראו עוד שם, "אתו חבראתה פשרא לה". ולדעת Jastrow (לעיל, הערה 42), ערך "פשר", עמ' 1249, הוא טרנספורמציה של המשמע של המס. ראו לעיל, הטקסט הסמוך להערה 33. ראו Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 945, ערך "פשרתא" – שחרור מכישוף, וערך "פשר", שהפנה למקור זה ולמקור נוסף משומרונית.

ממנו והולכין"61. ספרלינג ביסס קשר זה גם על העברית המקראית שבה נזכר השורש מ-ס-ס במשמעות של התרת קשר62. משמע נוסף מצינו בתרגומים ל"גרה". כך תרגם אונקלוס "מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו" – "מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון"63. משמע נוסף הוא "פושרים". בלשון המשנה למדנו "המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן"64, וכן "פושירן"65 במובן של מים שאינם חמים. כך תרגם יונתן בן עוזיאל (קה' ב, ח) "מרזובין דשדין מיא פשוירי ומרזובין דשדין מיא חמימי"66. שאלה היא אם יש זיקה בין המשמע של המסה למשמע של פושרים67. כפי הנראה, רק בלשון אמוראים נעשה שימוש בהפשרה במובן של קירור68. אם אכן השימוש

61 מכילתא דרבי ישמעאל, בשלח, ד (מהדורת האראוויטץ-רבין, ירושלים, תש"ל, עמ' 168); כעין זה במכילתא דרשב"י, בשלח, טז, כא (מהדורת אפשטיין-מלמד, ירושלים, תשט"ו, עמ' 112), "פושר ויורד"; וכן באבות דרבי נתן "אלישע בן אבויה אומר הלמד תורה בנערותו למה הוא דומה [...] והלמד תורה בזקנותו למה הוא דומה לסיד שהוא טוח על גבי לבנים (בין) [כיוון] שטיפה של מים הוא [יורד עליו] פושר והולך לו" (אבות דרבי נתן (נוסחה ב), לה, לט).

62 שופטים, טו, יד: "וימסו אסוריו מעל ידיו". ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 88. תרגום אונקלוס, דברים, יד, ו; יד, ז-ח. ובתרגום במיחוס ליהונתן בן עוזיאל תרגם "והוא גרה לא יגר" – "והוא פשרא לא פשר" (ויקרא, יא, ז, מהדורת ד' רידר, ירושלים, תשמ"ה, עמ' 159). יש שראו משמע זה כקרוב למשמע של המס, וייתכן על שום שינוי הצורה שהחומר הנמס עובר, בדומה לתהליך העיכול. ראו Jastrow (לעיל, הערה 42), ערך "פשר", עמ' 1249; מ' מורשת לקסיקון הפועל (תשמ"א), 299, הציע לקשר עם "לחליץ". אולם ראו שאצל Levy (לעיל, הערה 42) הם הומונימים.

64 משנה, שבת, ג, ה.

65 משנה, שבת, כ, ג.

66 ראו מדרש תנחומא (מהד' ורשא), פרשת וישב, פסקה ד: "אמר לה הרי זה גיטך, אמרה לו מה פשעי, אמר לה צאי מביתי שמוגת לי כוס פשור, אמרה לו כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור שכתבת הגט והביאתו בידך". כן ראו Sokoloff (לעיל, הערה 1), עמ' 454, ערך "פשרין", ושם מפנה ל-Jastrow (לעיל, הערה 42), ערך "פשר", עמ' 1248, ולבראשית רבה, פו, ד (מהדורת תאודור-אלבק (לעיל, הערה 32), עמ' 1058) במשמע של ההפך מרותחין. ראו Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 942, ערך "פשרא", שמפנה לבבא מציעא, כט, ע"ב. "כסא דחרשין" ולא "כסא דפשוירין" ומקבילתו בחולין, פד, ע"ב. ובפירוש רבנו חננאל שם – יש אומרים הן הלוחשין. לפי פירוש זה ייתכן שאינו על שום המים הפושרים אלא על שמוציאים הרוחות ושדים בלחשיהם. ראו לעיל, הערה 33.

67 גם כאן קשה להכריע, אך יש להצביע על תופעה מעניינת. הפשרה במשמע של מים פושרים נזכרת בלשון התנאים במשמעות של חימום דווקא. כך בדוגמה שהבאנו בסמוך, נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן, מדובר בהפשרת הצונן דהיינו חימומו. כעין זה "מותר להפשיר במקום שהיד שולטת ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת",

המקורי של הפשרת המים הוא דווקא בדרך של חימום, ייתכן שהוא קשור ישירות להמסה שאף היא נעשית בדרך כלל באמצעות חימום⁶⁹. בהנחה שמדובר במשמעים שונים מתעוררת שאלה חשובה ביותר לענייננו והיא לאיזה מן המשמעים יש זיקה לשם "פשרה". ייתכן ששם העצם "פשרה" נולד מתוך זיקה למשמע של המס והפשר. אם כך הוא מבטא את דרכה של הפשרה במיצוע בין היריבים, בריכוך עמדות ובעידון הנוקשות המצויה בריב ובמחלוקת. בדומה לרוך של הדבר המופשר ומיצוע החום של המים הפושרים, ובניגוד לנוקשות של הדין. אפשר שכך הבין ר' תנחום בר' יוסף הירושלמי אשר תפס משמע זה של מים פושרים כדי להסביר את השלום שבפשרה. כך הוא כותב במילונו תחת הערך פשר: "ובמובן זה כינו ההשלמה בין הנצים פשרה, מפני שההשלמה שוברת את [המעשה] הרע ומפיגה את חריפותו"⁷⁰. מדבריו עולה שעיקרה של הפשרה היא ההשלמה בין הנצים הנובעת משבירה והפגה של הרע. ייתכן שהוא הבין את השורש פ-ש-ר כמסמוס ושבירת הדבר הנפשר או חום המים, וכשמדובר בפשרה – מסמוס ושבירת המחלוקת. רמב"ם הבין אף הוא את הפשרה במשמע של הפשר, אך דווקא בהקשר חום המים הפושרים שהוא תוצאה של מיצוע בין קטבים. כך אמר בפירושו למשנת כתובות: "ופירוש פשרה לפי

ירושלמי, שבת ג, א (ה, ע"ג). כך משמע גם מדברי רבי עקיבא, מסכת דרך ארץ, ז, ב: "אמר לו כמדומה אני שאתה נכוה בפושרין, עכשיו אי אתה נכוה אלא ברותחין".

68 פסיקתא דרב כהנא, ג, י (מהדורת מנדלבוים (לעיל, הערה 13), עמ' 48) "אשר קרן א"ר חוניה לאמבטי רותחת שלא היה ברייה יכולה לירד בתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ וירד בתוכה אף על פי שניכווה, אלא הקירה לפני אחרים". אך בפסיקתא רבתי "אשר קרן [...] ורבותינו אמרה אשר קירך הפשירך עשה אותך קר כמים כעניין שנאמר מים קרים על נפש עיפה, א"ר הונא למה"ד לאמבטי רותחת שהיו הכל בורחים הימנה בא אחד וקפץ לתוכה והפשירה מיד באו הכל ורחצו" (פסיקתא רבתי (איש שלום), פרשה יב). כך גם בויקרא רבה בהקשר של צינון גחלים: "מהו וישא ויתן, א"ר פנחס הפשירן ונתנן לו" (ויקרא רבה, כו (מהדורת מרגליות (לעיל, הערה 43) עמ' תרט), ובמדרש תהלים, יט (מהד' בובר) "ובריכה של מים שעל גבי הרקיע עוברת תחתיו, והוא מפשר חמתו במים אשר מעל לרקיע".

69 נראה שהמשמע של התרה והוצאה נפרד מהמשמע של מים פושרים. המים הפושרים הם תוצאה של חיבור, מיזוג ומיצוע ולא של הפרדה. כאמור לעיל, ייתכן שהשורש פ-ש-ר נקרא על הדבר הנמס והמפשר על שום שמפריש חומר היוצא ממנו, ואילו המים הפושרים הם תוצאה של חימום כשם שההמסה נעשית בדרך של חימום. ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 89, הסבור שהמשמע של הפשרה (המס) מבסס את המשפע של פושר ואף מאיר את הדבר בסיוע מן האכדית.

70 ה' שי אלמרשד אלכאפי מילונו של תנחום הירושלמי למשנה תורה לרמב"ם (תשס"ה), 493. ר' תנחום בר' יוסף הירושלמי נפטר במצרים בשנת 1291.

עיקר מובן המילה, המיצוע בדבר, כלומר הסכמה בדרך שלום. והם קורין למים הבינוניים שאינו לא קר ולא חם, פושרין⁷¹. התמונה שונה לגמרי אם השם "פשרה" עומד בזיקה למשמע של הפרדה, וכן אם יש קשר בין המשמע של התרה והפרדה לבין המשמע של המסה. כך, ביחס לחומר הנפטר, ההפשרה אינה מיצוע אלא תהליך של התמוססות החומר והיפרדותו. על-פי הבנה זו משמעה של הפשרה אינו מלמד על תוצאת פעולתה של הפשרה כמיצוע אלא על עצם הפעולה כהתרת הסכסוך, הוצאה והפרדה בין הצדדים האחוזים זה בזה⁷². הרא"ש בתוספותיו אפיין את הפשרה כפעולה שאין בה הקפדה והגדרה חותכת. מכאן הגיע לכך שהפשרה, בניגוד לדין, היא תוצר של ויתור מכוון, על הדקדוק בדבר. כך נאמר בתוספות הרא"ש: "ומאן דמיקל קרי ליה פשרה דאין צריך לדקדק כל כך אלא כאדם המטיל צונן לתוך חמין ומפשרין"⁷³. תימוכין להבנה זו ניתן למצוא בבראשית רבה, שם נזכר "פשר הדין" כניגוד לדקדוק בדין: "אמרו לו בשעה שהקב"ה דן את ישראל דן אותם מעומד מקצר הדין ומפשר הדין, ולאומות העולם דן אותם מיושב מאריך ומדקדק בדין"⁷⁴. כך מצינו גם בראב"ד: "מאן דאמר ביחיד, קרי ליה פשרה לשון קל שאינו צריך לדקדק בדבר"⁷⁵. בפירושו זה יש משום נקיטת עמדה בעלת משמעות באשר לאופייה של הפשרה, אך קשה למצוא בפירושו זה הבנת האטימולוגיה של המונח "פשרה".

71 רמב"ם, פירוש המשנה, כתובות, ו, י. לא אנסה להכריע כאן בית התרגומים. נוסף על זה של קאפח, אביא גם את זה של אחרוני כפי שמופיע בדפוסים: "ופירוש פשרה על אמתת הלשון ביצוע הענין ר"ל תיקון וכן קורין למים שאינן קרים ולא חמין פושרין". ניכר לעין שלפנינו הבנה אחרת המקשרת פשרה ללשון עברי של ביצוע במוכן של השלמת הדבר; ראו להלן, סעיף ג.3. למאמר זה: פשרה וביצוע בתוספתא סנהדרין. לפי הבנה זו המים הפושרים מתוקנים הם מן הצוננין ומן הרתחין.

72 לפי אפשרות נוספת, המשמע של פשרה ביטא תחילה המסה וחימום, אך לאחר שמים שחוממו לכדי טמפרטורה ממוצעת כונו "פושרים", נגזר מכאן גם השם "פשרה" ככינוי לתוצאה ממוצעת. מבחינה תאורטית תיתכן גם אפשרות שלישית: שהשם "פשרה" נולד מתוך זיקה לשני המשמעים של פ-ש-ר – כמיצוע וכהפרדה. הפשרה מפרידה בין הצדדים לסכסוך באמצעות מיצוע העמדות החולקות ולכן היא יכולה לכלול שני משמעים שונים.

73 תוספות הרא"ש למסכת סנהדרין, ו, ע"א, ד"ה "בצוע בג", מד. עוד נאמר שם: "ביצוע הוא לשון פשרה כמו מניח פרוסה בתוך שלימה ובצוע (ברכות, לט, ע"ב), כן דרך המפשר צריך לשבר הענין ולחלקו ונותן קצת משל זה לזה". כעין זה ראו רבינו מאיר אבולעפיה, יד רמה לסנהדרין, ו (ד"צ ווארשא, עמ' 10): "ביצוע הוא פשרה ונקרא ביצוע משום שנוטל ממון מזה ונותן לזה ודמי לגזל, לפי שצריכין לבצע הממון ולחלקו".

74 בראשית רבה, פב, יז (מהדורת תאודור-אלבק (לעיל, הערה 32), עמ' 985).

75 שו"ת ר' אברהם בן דוד, תמים דעים, ר"ז (ורשה, תרנ"ז): "למ"ד צריך ג' דיינים צריך אומד הדעת לבצוע הממון ולחלקו במידה שלא יהא אחד נפסד. מאן דאמר ביחיד, קרי ליה פשרה לשון קל שאינו צריך לדקדק בדבר".

4. תשלום

משמע נוסף של השורש פ-ש-ר בארמית הוא פעולת תשלום. כך הוא בסורית במשמע של פירעון חוב⁷⁶ וייתכן שאף באכדית במשמע של מכירה והחלפת רכוש⁷⁷. משמע זה נזכר בירושלמי כתובות, שם מדובר בפעולת תשלום חוב של לווה אשר מולו שני בעלי חוב:

”ההן דיזיף מן תרין בני נש אתא תניינא אמר ליה קומי פושרין אמר ליה ולית סופיה דקדמיא משמע ומיתי מיטרוף יכיל מימר ליה פושרין ואין טרף טרף פישר מן חזקה שהראשון בא וטורף פישר מן הראשון”⁷⁸.

ייתכן שהביטוי ”פישר מן הראשון” משמעו התיר עצמו מחיוביו כלפי הראשון, והוא מחזיר אותנו למשמע של התרה והפרדה. משמע זה עולה גם מפסיקתא דרב כהנא, שם משמש השורש פ-ש-ר לעניין פעולת תשלום: ”אמר ליה פשור פירטיך [...] עד זמן דניתפשו פריטוי”⁷⁹.

5. הסכמה

ברכיהו ליפשיץ הציע שהשורש פ-ש-ר שייך ללשונות ההסכמה. משמע זה תואם את שהראה במקומות אחרים: ”כל לשונות ההסכמה משמעותן חיתוך וחלוקה”⁸⁰. נדמה כי מבין המקורות שהביא לביסוס טענתו, המקור המפורש ביותר הם דברי רבי אחא בירושלמי סוטה: ”אמר רבי אחא: הפשיר עמו וכרות עמו הברית”, כלומר: ”הפשיר עם”

76 Brockelmann (לעיל, הערה 12), עמ' 614.

77 ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 77, הערה 89.

78 ירושלמי, כתובות, י, ו (לד, ע"א). כיוון שמדובר במלווה ולווה שאין ביניהם מחלוקת על קיומו של החוב, לא מסתברת הבנתו של ספרלינג שראה מקור זה כהוכחה למשמע של ”יישוב סכסוך” ראו Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 85.

79 פסיקתא דרב כהנא, כד, יד (מהדורת מנדלבוים (לעיל, הערה 13), עמ' 372); Sokoloff (לעיל, הערה 1), עמ' 454. לדעת קאהוט מכאן מושאל גם עניין השלום בין בעלי הדין בפשרה. קאהוט סתם את דבריו אך נראה שכוונתו היא שכשם שהחייב מתיר עצמו מתביעת הנושה על-ידי התשלום, ומשים שלום ביניהם, כך הפשרה מתירה את חיובי בעלי הדין ואת תביעותיהם זה כלפי זה ומשכינה את השלום ביניהם. קאהוט (לעיל, הערה 6), עמ' 460; במשמע דומה ראו רש"י לקהלת, ח, א: ”מי כהחכם יודע פשר [...] מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים”.

80 ליפשיץ (לעיל, הערה 36), עמ' 138, וראו ההפניות שם לליפשיץ (לעיל, הערה 2), עמ' 185 ולב' ליפשיץ משפט ופעולה – מונחי חיוב וקניין במשפט העברי (תשס"ב), 11-12; גם Jastrow (לעיל, הערה 42), ערך ”פשרה”, עמ' 1249, פירש כהסכמה.

= "הסכים עם"⁸¹. מכאן הסיק ברכיהו ליפשיץ כי "הרי לך שוויון מלא ומפורש המלמד שהפשרה היא כריתת ברית"⁸².

לדעתי יש לבחון הבנה אחרת, ולפיה הפועל "הפשיר" עומד בפני עצמו מלשון חיתוך והפרדה, כפי שהצענו לעיל, ואילו המילה "עמו" אינה מילת יחס מוצרכת של "הפשיר" אלא מילת יחס בלתי מוצרכת המקדימה תיאור לפעולת ההפשרה. מילה זו היא עיקרה של דרשת רבי אחא: "וכרות עמו". לפיכך בדרשת רבי אחא המילה "הפשיר" אינה מתארת את הברית במובן של "הסכמה עם", אלא את הפעולה של כריתת המילה (ערלה) שבברית המילה. כוונת הדרשה היא שהקב"ה הפשיר – הפריד וחתך – הערלה "עמו", עם אברהם, סייע לו וכתר ביחד עמו את הברית. דרשה מעין זו מצינו במדרשים נוספים⁸³.

מקור נוסף שציין ברכיהו ליפשיץ הוא המדרש בויקרא רבה:

"ואת קולו שמענו מתוך האש. אמר ר' יוחנן: קומפרומיסין נתנו ביניהן, שאינו כופר בהן והן אינן כופרין בו [...] ביצע אמרתו – פשורי מפשר"⁸⁴.

בערוך השלם, ערך קומפרומיסין, ציין לירושלמי מועד קטן: "ושטרי בירוין רבי יוחנן אמ' קומפרומיסין זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד"⁸⁵. לדעתו הוא מן הלטינית –

81 ירושלמי, סוטה, ה, ה (כ, ע"ג). וכבר ציין קאהוט והפנה אליו ליפשיץ שכך יש לתקן את המקבילה שבירושלמי, ברכות, ט, ה (יד, ע"ב) שם נאמר "הפסיד". עם זאת ראו ש' ליברמן על הירושלמי (ירושלים, תרפ"ט), 69, ובהערה 76. לטענתו נוסחת כתב יד רומא היא הנכונה כבברכות בדפוסים, "ופירושו והפסיד ? [א]לא וכרות עמו". לפנינו בסוטה ובברכות "רבי אחא" שהוא תנא מן הדור הרביעי-חמישי, ולעת עתה לא מצאתי מקור לגרסה "רב אחא".

82 ליפשיץ (לעיל, הערה 36), שם. כך הבין גם Jastrow (לעיל, הערה 42), ערך "הפשיר", עמ' 1248, וכרך את דברי רבי אחא עם קודמו, ולדידו "והפשיר עמו" מתייחס ליצר הרע שעשאו אברהם לטוב.

83 מדרש דומה מצינו בשיר השירים, רבה, ד (ד"צ וילנא, עמ' כו): "ר' אבין בשם ר' שמעון אמר שיתף הקב"ה ימינו עם אברהם ומלו שנא' (נחמ' ט) וכרות עמו הברית". ראו גם מדרש תנחומא, לך לך, כד (בובר) ומקבילות בילקוט שמעוני: "מה עשה הקב"ה, כביכול, שלח ידו ואחז עמו [...] וכרות לו הברית אין כתיב כאן, אלא וכרות עמו הברית" (ההדגשות שלי – א' ל').

84 ויקרא רבה, ו, ה (מהדורת מרגליות (לעיל, הערה 43), עמ' קלז); הבאתי את הגרסה כפי שהביא אותה ליפשיץ (לעיל, הערה 36), הערה 8, וסיים "וכולן לשונות של הסכמה הן". גרסה זו, על-פי הגהת מרגליות (עמ' קמ), מקורה בגרסת מדרש זה בערוך דפוס פיזארו, אך גרסת כת"י לונדון שעליה מיוסדת הוצאתו – "ביצע אמרתו, פרשו מפרש". בדפוסים ראשונים "פשורי מפשר" וכעין זה באיכה רבה ב' יז "פישורין פשר".

85 ירושלמי, מועד קטן, ג, ג (פב, ע"א).

compromissum, שטרי בוררות המסדירים בהסכמה את ההידינוות בין בעלי הדין, ומשמעותו העיקרית הסכמה^{86, 87}.

אולם נראה שהמשך המדרש – "בצע אמרתו-פשוירי מפשר" – אינו נוגע בהכרח למשמע של הסכמה. ראשית, אין קשר בין דברי ר' יוחנן (על קומפרומיסין) לבין המשכו של המדרש (פשוירי מפשר), העומד בפני עצמו⁸⁸; שנית, כאשר עברו ישראל על תניי סיני⁸⁹ היה בידי הקב"ה לקיים בהם את אמרתו. נראה שהעונש החלקי שהושת עליהם, כפי שעולה מן המדרש, אינו משקף הסכם בין צדדים אלא נקיטת צעד חד-צדדי של המבצע – הקב"ה⁹⁰. נראה כי העיון במדרש בשלמותו מלמד כי יש להבין את הלשון "פשוירי מפשר" במשמע של חיתוך וחלוקה⁹¹.

בעל המדרש מלמדנו על דר-משמעות בהבנת הפסוק במגילת איכה, הנובעת מדו-משמעות של השורש ב-צ-ע. "בצע אמרתו" יכול להתפרש כהשלמה, כגמר וכילוי אמרתו כאשר זמם ה' בפרשת התוכחה "שבע כחטאתיכם"⁹². מצאנו במקרא ב-צ-ע

86 קאהוט (לעיל, הערה 6), עמ' 124; מסתבר שהזיקה שבין compromissum לבין compromise (פשרה) באנגלית מקורה בכך שסדרי הדין שצמחו מהסכמות בדרך של compromissum הם שהצמיחו את מוסד הפשרה. יש לשים לב שגם באנגלית compromise משמש גם במשמע של לגרוע. בתקופת ימי הביניים רווח המונח קומפרומיסום גם כשטר בוררות וגם כשטר פשרה; ביחס לקומפרומיסום בסדרי הדין שברומי ראו א' גולאק "ביצוע דיני התלמוד" יבנה מאסף ג (תש"ב) 19, וכן B. Cohen "Arbitration in Jewish and Roman Law" (1966) 651.

87 כך יש לפרש, במובן של הסכמה, גם את דברי ר' יוחנן שבמדרש, אודות הקומפרומיסין שנתנו ביניהם. ועדיין צריך להבין מה תועלת מצא המדרש ב"קומפרומיסין" על פני סתם הסכמה. ראו מרגליות לויקרא רבה (לעיל, הערה 84), ושם בהערות ובביאורים ציין לפירוש נוסף על-פי הגרסה בדפוס ראשון "דקמסיות".

88 המעיינים במקור יראו כי בתווך שבין שני קטעי המדרש מופיעות דרשות שלמות על אודות "חצי הדם" שבברית חורב. המשכו של המדרש עובר לעסוק בשלב שבו עברו ישראל על ברית סיני.

89 כלשון המדרש, שם.

90 ראו מדרש תנחומא, פרשת ראה, ד (ורשה, תרמ"ח, עמ' 177): "וכשחטאו ישראל בימי ירמיהו אמר הקב"ה התניתי עמהם להביא עליהם קללות אני יודע שאין בהם כח לעמוד בהם אלא פשרה אני עושה עמהם, אמר ר' אבא אמר ר' ירמיה עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו (איכה, ב), בצע עשה עמהם פשרה".

91 "אמ' ר' אהבה בריה דר' זעירא כת' עשה י"י אשר זמם בצע אמרתו וגו' (איכה, ב, יז), עשה לנו הקב"ה מה שכת' בתורה ויספתי ליסרה אתכם שבע כחטאתיכם (ויקרא, כו, כא) כן עשה חס ושלום, ביצע אמרתו, פשוירי מפשר"; ראו לעיל, הערה 84, ובמהדורת מרגליות, שם – "ביצע אמרתו פרשו מפשר"; איכה רבה, ב, יז (בוכר): "א"ר אחווה בר זעירא עשה ה' אשר זמם מה שכתוב בתורה ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם (ויקרא, כו, יח) בצע אמרתו פשוירי מפשר". וראו מדרש תנחומא, שם.

92 כך פירש רש"י לאיכה, ב, יז: "בצע אמרתו – כלה גזרתו כמו יתר ידו ויבצעני" (איוב, ו).

במשמעות זו⁹³, אך מסקנת המדרש היא חס ושלום שיעשה כן אלא "ביצע אמרתו" במשמע של הסיר חתך ותחם את אמרתו – פשוטי מפשר. ולשון "ביצע" מתפרשת כאן בדומה ל"מדלה יבצעני"⁹⁴. נמצא כי מקור זה המזהה בין ב-צ-ע לבין פ-ש-ר מתפרש יפה במשמע של חיתוך וחלוקה⁹⁵.

6. משפט

יאסטרוב ולוי ציינו משמע נוסף של השורש פ-ש-ר⁹⁶. יאסטרוב ציין את התרגום השומרוני לתורה, שלפיו הפסוק "וְאֵלֶּה, הַמִּשְׁפָּטִים..." (שמות, כא, א) מתורגם "אלין

93 "יִתֵּר יָדוֹ וַיִּבְצַעֲנִי" (איוב, ו, ט), ורש"י, שם: "ויכלני כמו בצע אמרתו"; "וְהָיָה פִי יִבְצַע אֶת דְּבָרֵי אֵת כָּל מַעֲשָׂהוֹ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם" (ישעיהו, י, יב), ורש"י, שם: מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו; מצודות, ורד"ק, שם, מפנה לכאן: "כי ישלים, כמו ידיו תבצענה, בצע אמרתו"; וכן "יְהִי זֶרְבָבֶל יְסֻדוֹ הַבַּיִת הַזֶּה וַיְבָרֵךְ הַבְּצֻעָנָה", (זכריה, ד, ט). השורש ב-צ-ע מופיע בירושלמי, מגילה א, א (ע, ע"א), בהקשר של קיבוץ, איסוף ומילוי: "אין את מבצע לה קניי לא נסבה". ראו קאהוט (לעיל, הערה 6), ערך "ביצע", עמ' 155: "אם אתה ממלא בקנים [...] לא יכילם המקום", ולדעתו הוא מלשון ערבי.

94 ישעיהו, לח, יב, וכן תרגום יונתן שם והביאו רש"י, שם: "מיקר מלכותי אנא גלי [...] יבצעני מכל כבודי". ראו רד"ק, שם: "ענין פתיחה וחתיכה [...] ותרגום פתות אותם פתים – בצע יתה בצועין" (כך הוא בדפוסים וייתכן שצ"ל פתיחה וחתיכה). אך ראו מצודת ציון, שם, שפירש מעניין השלמה כמו כי בצע ה' (לעיל, הערה 93) ופירושו תואם לסוף הפסוק "מיום עד לילה תשלימני". כן ראו "וַיֹּאמֶר הֵן הַכְּפֹתוֹר וַיְרַעְשׂוּ הַסָּפִים וַיִּבְצַעֵם בְּרֹאשׁ פְּלִם" (עמ' ט, א); ופירוש רד"ק, שם: "בצעם ענין חתיכה וכריתה". ראו גרסת הירושלמי במשנת ארבעים מלאכות שבת: "הבוצע שני חוטיין" ופירושו הסרה וניתוק; ירושלמי, שבת, ז, ב (י, ע"ג). כן ראו בבבלי ובמשנה, הפוצע שני חוטים, ופירושו ברטנורה ורש"י לשון הסרה וניתוק. וראו קאהוט (לעיל, הערה 6), עמ' 155 "נרדף עם פצע [...] והושאל: הפשיר". אפשר שכך פירשו הרב בנימין מוספיא וח"י קוהוט בהוספותיהם לערוך, ערך "ב-צ-ע": "פ' פשרה בין בעלי דינים כי בה נחלקים דמי התביעה [...] ובהשא(י)לה פרס התביעה היינו עשה פשרה" (שם, עמ' 155). לפיכך נראה שדרשת ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי לפסוק "וַיִּבְצַע בְּרַךְ, נֶאֱמַר ה'" (תהילים, י, ג) כמתייחסת למי שמברך את בוצע, אינה מכוונת לפשוטו של מקרא המתייחס לבוצע עצמו. ובוצע בצע הוא מלשון ממון, שכר והנאת ממון, גזל ואונס ממון: "מה-בצע, פ' נהרג את-אחינו" (בראשית, לז, כו), "שנאי בצע" (שמות, יח, כא), "בצע פסך, לא לקחו" (שופטים, ה, יט), "פי מקטנם ועד-גדולם, פלו בוצע בצע" (ירמיהו, ו, יג).

95 ראו גולאק (לעיל, הערה 86), עמ' 20, שציין משמעות זו של פשרה גם מספר החוקים הסורירומאי כ" RII.

96 Tal (לעיל, הערה 12), עמ' 715; Jastrow (לעיל, הערה 42), ערך "פשרה"; Levy (לעיל, הערה 42), כרך 4, עמ' 151-152, ערך "פשר".

פשרונה"97. מתברר שמאחורי הפניה בודדת זו מסתתרת תופעה החורגת בהיקפה מכל האמור עד כאן.

המעייין יראה כי לא רק ה"משפטים" במובן של חוקי המשפט, אלא גם השופט עצמו ופעלו מתורגמים באמצעות השורש פ-ש-ר. למשל, במשפט "הַשֹּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"98 (בראשית, יח, כה), המילה "שופט" מתורגמת "פְּשֵׁרָה"99 והמילה "משפט" מתורגמת "פְּשֵׁרָה"100. בדומה לכך, "כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא לְהִים הוּא" (דברים, א, יז) מתורגם "פשרונה"101 ובמשפט "וְאֵל-הַשֹּׁפֵט, אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵי הָהֵם; וְדָרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ, אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט" (דברים, יז, ט) "שופט" מתורגם "פְּשֵׁרָה"102 ו"המשפט" מתורגם "פשרונה"103. נמצא כי לפי התרגום השומרוני הפועל פ-ש-ר חופף לפועל ש-פ-ט בהופעותיו השונות104.

טל וכן חיים ציינו שני משמעים עיקריים של פ-ש-ר בארמית השומרנית – חריצת משפט105 וחילוץ והצלה106. במילונו הציע טל את סדר ההתפתחות הלשונית כך: השלב

- 97 לבחינת התרגום השומרוני לתורה השתמשנו במהדורתו של טל המבוססת על כמה כתבי יד. ראו א' טל התרגום השומרוני לתורה (תש"ם). שני כתבי יד גורסים כך; ראו שם, עמ' 308: כת"י E ספריית הוותיקן 2, כת"י C בית כנסת בשכם 6.
- 98 ר' קירכהיים כרמי שומרון (תשל"ל), 50. מפנה לתרגום (בראשית, יח, כה): "הַשֹּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: אֵה דִיאן כָּל אַרְעָה לֹא יַעֲבַד פְּשֵׁרָה, רֹאוּ הַמְקוּרוֹת שֶׁהֵבִיא, שָׁם."
- 99 ראו התרגום השומרוני לתורה כת"י M2.
- 100 שם, כת"י ml וכת"י A (בהתאמה).
- 101 כת"י J.
- 102 כת"י J.
- 103 כת"י C, E; יש לציין כי בחלק מהתרגומים לשומרנית בהם מופיע השורש פ-ש-ר כתרגום לשורש ש-פ-ט נמצא לעתים גם את השורש ד-י-ן; למשל: "לֹא-תִטֵּה מִשְׁפָּט" (דברים, טז, יט) מתורגם "לא תסטה דין". כך גם (דברים, יז, יא) "וְעַל-הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר-יֵאמְרוּ לְךָ--תִּעֲשֶׂה". ישנם כתבי יד שתגרמו "דינה" ויש שתרגמו "פְּשֵׁרָה" או "פשרונה". כן ראו דברים, כה, א: "כִּי-יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים, וְנִגְשׂוּ אֶל-הַמִּשְׁפָּט וְשִׁפְטוּם" – ויקדמו ליד פְּשֵׁרָה ויתפשו "ובכת"י אחרים "ודיאנה וידונון". ראו גם תרגום לויקרא, יט, טו; שמות, כא, לה; דברים, א, יז. כפילות זו של פ-ש-ר וד-י-ן מקבלת משנה-תוקף גם במילון "המליץ" (עבריי-ערבי-ארמי (שומרני)): דן – פְּשֵׁרָה, דיאן; דנני – דאן לי, פְּשֵׁרָה – פְּשֵׁרָה, דיאנין (ד' בן חיים עברית וארמית נוסח שומרון (כרך ב, תשי"ז), 446, 600).
- 104 מעניין שגם במקומות שבהם המילה "משפט" אינה מייצגת הליך משפטי הקשור לבית-דין משמש השורש פ-ש-ר. כך בכמה כתבי יד של תרגום התורה לשומרנית תרגמו לשורש פ-ש-ר את הפסוקים "פְּמִשְׁפָּט הָרֵאשׁוֹן, אֲשֶׁר הָיִיתָ מְשַׁקְּהוּ" (בראשית, מ, יג), וכן "וַיַּעֲשֶׂה, פְּמִשְׁפָּט" (ויקרא, ט, טז) – פסוקים בהם המילה "משפט" מורה על דרך הפעולה הנורמטיבית או על האופן הראוי.
- 105 ז' בן חיים תיבת מרקה (169ב, תשמ"ח), 222: "הלא פְּשֵׁרָה לֹא הוּא" כי המשפט לא-לקים הוא.

המוקדם הוא פשר כפתרון¹⁰⁷, מכאן לדעתו התפתח הפשר כמשפט וכדין¹⁰⁸, והשלב הבא הוא פשר כהצלה, כשחרור וכעונש¹⁰⁹.

הואיל והצעה להתפתחות סמנטית שונה הייתה עשויה לשכנע במידה דומה, קשה לנו לקבל או לדחות את קביעתו של טל כל עוד אין בדינו הבסיס לקביעתו. בחינת המשמעים שבדיאלקטים האחרים של הארמית מעוררת סימני שאלה ביחס להצעתו של טל. עיוננו במשמעים של השורש פ-ש-ר בדיאלקטים השונים של הארמית הראה שני משמעים – זה שטל רואה בו את המשמע המקורי (פתרון) וזה האחרון (הצלה והתרה) – המשותפים גם לדיאלקטים אחרים. לעומת זאת את המשמע האמצעי של פ-ש-ר במובן של משפט ודין לא מצינו כי אם בשומרונית¹¹⁰. אם נכונים דברי טל – שהמשמע של הצלה והתרה הוא התפתחות מן המשמע של דין ומשפט – כיצד קיימים משמעים אלו של הצלה והתרה באכדית ובמנדעית בלא שמצינו בהם את תחנת הביניים?

לדעתי יש להציע שהמשמע של התרה והפרדה וכן המשמע של פתרון הם משמעים קדומים יותר ולהם מצינו, כאמור, מקבילות בדיאלקטים שונים של הארמית. לעומת זאת רק בשומרונית מצינו משמע נוסף של פ-ש-ר – במובן של משפט – וייתכן שמשמע זה מקורו בהתפתחות מאוחרת יותר. כשם שמצאנו בלשון תנאים "פשרה" בהקשר משפטי, כך גם בשומרונית, אולם הפשרה שבלשון תנאים מציינת פתרון סכסוך באופן השונה מן הדין, מה שאין כן בשומרונית המזהה בין הפשרה לבין המשפט והדין. קשה להצביע על זיקה ברורה בין משמעים משפטיים אלה, שכן הפשרה אינה דין ומשפט. אם יש זיקה כזו

106 שם, עמ' 77. ראו גם הפנייתו לז' בן חיים עברית וארמית נוסח שומרון (כרך ג, ספר ב, תשכ"ז), 207. "פשרה דמפשר על לחצים" תורגם "המציל אשר מציל לחוצים". ראו עוד שם, עמ' 307. "לית לן מנון פשרו" – אין לנו מהם הצלה; Tal (לעיל, הערה 12), עמ' 715.

107 על-פי בראשית, מא, ח "נְאִי־פֹתֵר אוֹתָם לְפָעֵה", ובתרגום השומרונות כ"י ניאופיטי של התרגום הירושלמי לתורה "ולית דפשר יתהון לפרעה". כך גם בארמית נוצרית ארץ-ישראלית; ראו מ' גושן-גוטשטיין המקרא בתרגום הסורי-ארצישראלי (תשל"ג), 70. על-פי ישעיהו, לה, ו, "ותרן לשון אילים" תרגומו "ופשיר יהא לישנהון".

Tal (לעיל, הערה 12), עמ' 714-715.

108 בן חיים (לעיל, הערה 105), פסקה 63, א: "עד פשר ראשם באסור פירושו 'וענש מנהיגיהם במחבוש'". במשמע של הצלה ראו שם, פסקה 204, ב: "ואבותינו [...] לא יחוסו עלינו ולא יצילו אותנו" – "לא יאסו עלינו ולא יפשרו יתן". ראו דוגמאות נוספות, שם. טל לא ביסס טעון זה, אך ניתן להציע הסבר אפשרי להתפתחות המוצעת על ידיו. הואיל וסכסוכים מוצאים פתרון במשפט, השורש המשמש לפתרון באופן כללי קיבל משמעות מיוחדת גם בהקשר המשפטי בתרגום ל"משפט". מאחר שתפקידו של המשפט עצמו להוות מקום להצלת העשוק ולשחרורו, מחד גיסא, ולהטלת עונש על העברייני, מאידך גיסא, השורש משמש אותו גם במשמע של חילוץ והצלה.

110 יש לציין שבאכדית מצינו פ-ש-ר בהקשר משפטי, אך לא כפועל אלא בהקשר של בעל תפקיד. ראו בסמוך, הממצאים שהביא ספרלינג.

היא מחזקת את המשמע של פשרה כפתרון לסכסוך וכהפרדה בין הנצים בדומה לפעול של הדין, ולא את המשמע של הסכמה המבדיל את הפשרה מן הדין.

ג. פשרה

עד כאן עסקנו במשמעים השונים של השורש פ-ש-ר בארמית ובעברית. מתוך עיון באלו עמדנו על דרכים אפשריות להבנת מקורו של המונח "פשרה". לא מצאנו את השורש פ-ש-ר בארמית כפועל המשמש במשמעות המשפטית של "פשרה"¹¹¹. ספרלינג הביא ממצאים על-פי מסמכים מן התקופה הסורית העתיקה מאנטוליה, המצביעים על קשר אפשרי בין פשרה לבין התפקיד של מיישב סכסוכים כ־ pāšer awātim¹¹², אולם pāšer awātim נחזה להיות בעל תפקיד רשמי של שופט, ולדעת אורלין מדובר בנשיא בית-הדין¹¹³. נמצא כי למרות הדמיון בין המונחים (השורש פ-ש-ר), התפקיד של pāšer awātim שונה מזה של המפשר והבוצע, שכפי הנראה עקפו את הפרוצדורה הפורמלית כדי להביא ליישוב נאות של הסכסוך בין הצדדים¹¹⁴. האמור עד כאן מביא אותנו לשער שהמונח "פשרה" הוא התפתחות מאוחרת המבוססת על משמעים קודמים של השורש פ-ש-ר¹¹⁵. קוהוט השווה את המילה המשנאית פשרה לארמית הסורית¹¹⁶, וכך גם דעת גלוסקא¹¹⁷.

111 למשמעויות משפטיות אחרות ראו לעיל, סעיף ב.4. למאמר זה. ספרלינג טען למצא חריג ממדבר יהודה מהמאה הראשונה לפני הספירה. ראו Sperlina (לעיל, הערה 6), עמ' 77-78 ובהערה 90. נראה שדוגמה זו עשויה להתפרש גם במשמע של שחרור מן החוב.

112 Von-Soden (לעיל, הערה 13), עמ' 841.

113 L. Orlin *Assyrian Colonies in Cappadocia* (1970), 67.

114 Sperlina (לעיל, הערה 6), עמ' 83. שוני זה מביא את ספרלינג לעמוד על מונח משפטי אחר – gāmer awātim, מן השורש ג-מ-ר, שאכן קרוב בתפקודו הלא פורמלי למפשר. הוא הראה כי השורש ג-מ-ר שימש אף הוא באכדית בהקשר של יישוב סכסוכים, בדומה ל"גמר דין". נראה שהקשר הלשוני שהוא מציע לפ-ש-ר הינו רחוק; מסקנתו (שם, עמ' 85) והערה (113) היא ש"פשרה" בלשון חכמים מציינת בראשו ובראשונה יישוב סכסוכים ופתרון, ורק כמשמעות משנית מרמזת על המשמעות של Compromise. מסקנה זו מבוססת גם על הירושלמי, אך לא ברור כיצד הסיק משם את המשמע של יישוב סכסוכים; ראו דברינו לעיל, הערה 78.

115 לפי זה ייתכן שהמילה "פשרה" בלשון אמוראים שבמסכת סנהדרין היא מילה עברית המשמשת בארמית. ראו Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 945, ערך "פשרתא", שבארמית מופיע פשרה כפשרתא בהלכות גדולות: "אי דינא בעיתו אי פשרתא בעיתו". מכאן שרק בתקופה מאוחרת יותר אנו מוצאים הטיה ארמית מ"פשרה" ל"פשרתא".

116 קאווט (לעיל, הערה 6), עמ' 460.

כעת נעיין במקורות שבהם מצאנו את המילה "פשרה" באופן מפורש. מטרתנו בחלק זה של העיון לבחון אם המונח "פשרה" משמש בכל המקורות שבהם הוא נזכר במונח זהה או שמא במשמעים שונים.

1. בן סירא

המילה "פשרה", כשם עצם, מופיעה לראשונה במקורותינו במשלי בן סירא:

"אשר יצלח (ימנה) לו פשרה ורפאות למען מחיה"¹¹⁸.

סגל התקשה לעמוד על פירושו המדויק של מופע זה אך ברור היה לו שבהקשר כאן הוא שם נרדף לרפואה¹¹⁹. הוא הפנה לארמית, לשורש פ-ש-ר – כמו פ-ת-ר בעברית – ולפי זה פירושה של המילה אצל בן סירא הוא פתרון המחלה¹²⁰. עוד הציע סגל, על-פי שימוש המילה "פשרה" בלשון המשנה, את התרת הסכסוך ואת הפועל במשמע של צינון מים רותחים – ואצל בן סירא צינון של חום המחלה¹²¹. כפי שהראינו לעיל, ייתכן שהמשמעות של מים פושרים אינה מציינת את התוצאה הצוננת כי אם את הוצאת הקור או החום מהמים, וגם כאן – הוצאת חום המחלה או הוצאת המחלה או הצלה ממנה. משמעות הפשרה במקור זה אינה משפטית. ייתכן שהפשרה המשפטית כבר נהגה בעת עריכת הספר והושאלה לכאן לענייני רפואה, אולם סביר יותר, כפי שהציע סגל, שהשם "פשרה" הוא הטיה של השורש פ-ש-ר באחד ממשמעיו.

117 גלוסקא (לעיל, הערה 6), עמ' 1007. ראו שם שציין שהכתיב בה"א הוא הבראיזם. לדעת גלוסקא, קוהוט לא השווה לצורה המתאימה. גלוסקא ציין כי צורה זו אינה מופיעה בלהגים כנעניים ובמקרא, והיא עולה לראשונה במשנה ואפשר שנשאלה מארמית ללשון התנאים. כמונח טכני-משפטי היא נגזרת מהפועל פ-ש-ר שהוא עצמו שאול מארמית. עוד ציין גלוסקא כי הצורה שבמשנה דומה לזו שבסורית ויש שקיפות סמנטית, אך המשמע שבמשנה קשור למשמע של השורש פ-ש-ר יותר מלשם פשרה: בסורית משמעות הפשרה היא התרה ופירעון חוב, ואילו השורש פ-ש-ר בסורית משמש במשמע של פירוק, פתח, המס, הסבר. גם המשקל "קָטַל" הוא ארמי בעיקרו; ראו Brockelmann (לעיל, הערה 12), עמ' 614.

118 ספר בן סירא – המקור, קונקורדנציה וניתוח אצר המלים (תשל"ג), עמ' 39, 259, 414; סגל (לעיל, הערה 14), לח, יד, 11, עמ' רמג.

119 שם, עמ' רמד.

120 בדומה לקהלת, ח, א – "יודע פשר דבר". על הבנה אפשרית זו עמדנו לעיל, בסעיף ב.1.

121 ראו עוד שם, שמביא על-פי התרגום היווני שתרגם "נחת ומנוחה", וסברתו של סמנד שהמקור ביוונית הוא שיבוש מהתרה ופשרה. על-פי התרגום הסורי – חולמנא – החלמה ובריאות.

2. פְּשֵׁרָה בלשון חז"ל

עיוננו בלשון חז"ל מבחין בין השימוש ב"פְּשֵׁרָה" בלשון התנאים החל בדור השני לבין סוגיית הביצוע שיסודה בתוספתא סנהדרין שבבסיסה מחלוקת ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי ור' יהושע בן קרחה, תנאים מן הדור הרביעי¹²².

בלשון התנאים מופיעה "פְּשֵׁרָה" כבר במכילתא המקובלת כמקור קדום¹²³. על הפסוק "וְשִׁפְטֵתִי, בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ" (שמות, יח, טז) דרש ר' יהושע: "בין איש, זה הדין שאין בו פְּשֵׁרָה. בין רעהו, זה הדין שיש בו פְּשֵׁרָה ששניהם נפטרין זה מזה כרעים"¹²⁴.

מכאן למדנו שהדין שיש בו פְּשֵׁרָה נבדל מן הדין שאין בו פְּשֵׁרָה באופן ההתרה וההיפרדות של הצדדים זה מזה, אם בדרך של רעות ואם לאו¹²⁵. עוד במכילתא, במדרש הפסוק המונה את התכונות הנדרשות לדיינים, נחלקו ר' אלעזר המודעי ור' יהושע, תנאים מן הדור השני, באשר ל"יְרָאֵי אֱלֹהִים" (שמות, יח, כא). לדעת ר' אלעזר הכוונה היא "אלו שעושין פְּשֵׁרָה בדין"¹²⁶. למדנו שעשיית פְּשֵׁרָה בדין מלמדת על יראת אלוהים הנטועה בלבו של הדיין. ייתכן שכוונת הדברים היא שהדיין ירא האלוהים הוא המסוגל להביא לידי פְּשֵׁרָה (הפרדה בין הנצים) באמצעות הדין.

- 122 הבאנו מחלוקתם להלן בהערה 134.
- 123 "נ הלוי אפשטיין מבואות לספרות התנאים (תשי"ז), 508; ע"צ מלמד פרקי מבוא לספרות התלמוד (תשל"ג), 56 והערה 27.
- 124 מכילתא דר' ישמעאל, יתרו ב (מהדורת האראוויטץ-רבין (לעיל, הערה 61), עמ' 196), ובמכילתא דר' שמעון בר יוחאי, יח, טז (מהדורת אפשטיין-מלמד (לעיל, הערה 61), עמ' 132) – "ונפטרין והולכין כרעים".
- 125 נשים לב כי לשון "נפטרין" שבכאן קרוב הוא ללשון פ-ש-ר, ושניהם לשון התרה והצלה. ראו לעיל, הטקסט הסמוך להערות 38, 43, ולהלן, הערה 132 (פטרני – מלטני, נפטרתי, פטורת).
- 126 מכילתא דר' ישמעאל, יתרו, ב (מהדורת האראוויטץ-רבין (לעיל, הערה 61), עמ' 198) ובכתבי יד שם: "אלו שהן עושין"; ראו גם במכילתא דר' שמעון בר יוחאי, יח, כא (מהדורת אפשטיין-מלמד (לעיל, הערה 61), עמ' 133): "אלו שעושין פְּשֵׁרָה בדין"; ילקוט שמעוני, יתרו, רע (מהדורת מוסדר הרב קוק (לעיל, הערה 28), עמ' 403). התייחסות לעמדתו של ברכיהו ליפשיץ ביחס לפְּשֵׁרָה ויראת א-לקים ראו גם אצל ליפשיץ (לעיל, הערה 51), "פְּשֵׁרָה ויראת הדין", עמ' 72. אך קשה להבין כיצד, לשיטתו של ברכיהו ליפשיץ (לעיל, הערה 36), הפְּשֵׁרָה חוסכת איבה המצויה בדין; ראו ר' מאיר שמחה כהן מדוינסק משך חכמה (תשל"ב), קד, לשמ' יח, כא, שקשר בין מחלוקת זו לבין מחלוקת נוספת באותו פסוק "ואתה תחזה" לר' יהושע – בנבואה ולר"א – באספקלריא, ולא זכיתי להבין דבריו; ראו גם הצעתו של מ' רוטנברג היסודות הערכיים של הפְּשֵׁרָה (עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית, תשס"א), 81.

אפשר שהביטויים שבמכילתא "עושיין פשרה בדין" ו"דין שיש בו פשרה" מלמדים שמדובר בדין המאופייין באמצעות המונח "פשרה". מדובר בדין שיש בכוחו ליישב את הסכסוך ולא בפשרה הנזכרת בסוגיית סנהדרין, שם היא משמשת כמוסד משפטי חלופי לדין. גם במשנה ובתוספתא מופיע המונח "פשרה" כמונח משפטי, במשמעות של מוצא יחיד מסכסוך שאינו פתיר בדרך אחרת. במקרים אלה מאפשרת מוצא מן המבוי הסתום אליו נקלע הסכסוך, ופשרה זו היא הדין¹²⁷. במשמע דומה היא מופיעה בתוספתא בבא קמא (ב, י) בהקשר של סכסוך על אודות שימוש של צדדים שווי זכויות במעבר צר: "עושיין ביניהן פשרה [...] עושות פשרה ביניהן"¹²⁸. במקורות אלו אין הפשרה מובאת בגדר חלופה לפתרון הסכסוך על-פי הדין, שכן פרט לפשרה המקורות הנזכרים אינם מציעים פתרון אחר לסכסוך. גם כשהפשרה נעשית ביזמת בעלי הדין, בכוחות עצמם ובלא להיזקק לבית-דין, אין היא בגדר חלופה לפתרון שעל-פי דין¹²⁹. במקורות האמורים, במשנה ובתוספתא, אין מנוס מלעשות פשרה כדי ליישב את הסכסוך. מסתבר שאף המתנגדים לפשרה בסוגיית סנהדרין ומעדיפים את הדין לא ישללו את עשיית הפשרה במקרים כגון אלה שבהם הפשרה הכרחית. מסקנה הגיונית זו נסמכת על האמור במדרש אגור, משם משמע כי הטעמים להגבלת הפשרה כחלופה לדין אינם חלים במקום ש"אי אפשר להן אלא בפשרה"¹³⁰.

127 כך במשנת כתובות, י, ו במשמעות של הסדרת גבייה מעגלית וחלוקתה "וחזרות חלילה עד שיעשו פשרה ביניהן". לדיון במשנה זו ראו ליפשיץ (לעיל, הערה 51), עמ' 47 (הפשרה במשנה).

128 ומקבילתו בירושלמי, ב"ק, ג, ה (ג, ע"ד); ראו גם בבלי, ברכות, י, ע"א: "מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקין הללו". פשרה זו לא הושגה באמצעות הסכמה בין הצדדים אלא כפתרון אשר נכפה על הצדדים באופן שעקף את הסכסוך ביניהם. מקור נוסף הוא התוספתא בבא מציעא, ג, ה, שם מדובר במחלוקת בין שניים ביחס לממון המוחזק בידי צד שלישי ושייך לאחד משניהם – "לא יתן להם עד שיעשה ביניהם פשרה".

129 בתודה להערתו של קורא אלמוני אדייק ואומר: אמנם ניתן לטעון שעל-פי דין יש להותיר את הצדדים בלא פתרון ועל בית הדין להסתלק או לקבוע "כל דאליים גבר", ואם כן הפשרה היא חלופה לדין שכזה. אפילו כך שונה פשרה זו המציעה מוצא מפני אי-ישוב הסכסוך לעומת פשרת סנהדרין המציעה חלופה ליישוב הסכסוך על-פי דין; מסתבר שהצדדים נפטרים זה מזה כרעים (לעיל, הערה 124) משום שבדרך כלל, במקרים כגון אלו, הפשרה בדין מניבה פתרונות ממצעים ואין מי מבעלי הדין שהפשרה עושה לו עוול. אשר לטיב הפשרה במקרים אלה ראו ליפשיץ (לעיל, הערה 51), עמ' 62.

130 "מניין כשתשמע דברי בעלי דינין ואת יודע להיכן הדין נוטה אין אתה רשאי לבצוע ביניהן [...] אבל במקום שאי אפשר לדון ודאי מותר לבצוע כגון שתי ספינות שהן עוברות בנהר ושני גמלים [...] היו שתיהן קרבות או רחוקות טעונות או אינן טעונות אי אפשר להן אלא בפשרה וכן בדומה להן" (מדרש אגור (המאה השמינית), משנת רבי אליעזר, פרשה טז (ירושלים, תש"ל) עמ' 314; ההדגשות שלי – א' ל'); נראה כי ר' נפתלי צבי יהודה ברלין לא הכיר מקור זה. ראו פירושו לחומש, העמק דבר (ירושלים, תשנ"ט), עמ' קצו, בפירושו

מהי הזיקה בין הפשרה במקורות אלו לבין המשמעים השונים של השורש פ-ש-ר שהוצגו עד לכאן? ניתן להבין את הפשרה כאן כפשר הסכסוך ופתרונו – בכך מודגשת העובדה שהפשרה היא בגדר פתרון למקרים שבהם לדין אין פתרון. אפשרות נוספת היא הבנת הפשרה כמיצוע וריכוך, בדומה למשמע של המסה והפרדה. משמע זה מדגיש את דרך הפתרון במקרים הנ"ל כדרך פושרת וממצעת בין עמדות. המשמע של תשלום מתפרש בהקשר של פשרה כאמצעי להתרת חיובים של בעלי הדין ולהתרת תביעותיהם זה כלפי זה.

אשר למשמע של הסכמה מסקנתנו לעיל הייתה כי השורש פ-ש-ר אינו משמש במשמע של הסכמה, ולכן רחוק הדבר שפשרה משמעותה הסכמה. מנגד, לדעת ליפשיץ זהו המשמע של פשרה ושאלה היא אם במקורות שהצגנו כאן ההסכמה היא תנאי לקיומה של הפשרה. לא נדון בכך כאן, אך נציין כי מצינו הלכות שבהן ניתן לפסוק פשרה גם באין הסכמת הצדדים¹³¹.

כבר ציינו כי בהסתמך על המקורות הרבים המצביעים על הקשר בין פ-ש-ר לבין הפרדה, התרה והימלטות, מסתברת הדעה לפיה המונח המשפטי "פשרה" נגזר מן הפועל פ-ש-ר במובנו העיקרי כהתרה, הפרדה, הימלטות והצלה. לפי משמע זה, המונח המשפטי "פשרה" מציין את כוחה של הפשרה בהפרדה ובניתוק הצדדים האחוזים זה בזה בסבך המחלוקת או בחלוקה והפרדה של הממון שבמחלוקת. כוחה זה של הפשרה עולה גם מלשון חז"ל שהבאנו כאן – כהתרת הסכסוך וההפרדה בין הנצים במקום שבו הדין אינו עושה כן¹³².

לדברים, טז, כ. לדעתו גם ההכרעה של "קרובה ושאינה קרובה תדחה קרובה מפני הרחוקה" היא הכרעה של פשרה ולא של דין; ראו ר' מאיר שמחה כהן מדוינסק, משך חכמה (תשל"ב) עמ' תנו, לדברים, טז כ, הסבור שביחס לפשרה זו לא נחלקו תנאים. לדעתו, המצווה בפשרה זו היא על בעלי הדין ולא על הדיינים, בניגוד לביצוע שבו המצווה היא רק על הדיינים ולא על בעלי הדין.

131 ראו ליפשיץ (לעיל, הערה 51), עמ' 47-62. מכל מקום, גם על-פי לשון התוספתא המתייחסת לצדדים עצמם ("עושיין ביניהן פשרה" ו"עושות ביניהן פשרה") דומה כי ההסכמה אינה טמונה במילה פשרה אלא במילה עושיין/עושות המגלגלת את האחריות ליישוב הסכסוך בדרך של פשרה על בעלי הדין. במקרים אלה יש להסכמה תפקיד חשוב כמו גם בפשרה הנזכרת בתוספתא סנהדרין, שבה נדון מיד.

132 במשמע דומה, אך לא כמונח משפטי, מופיעה המילה "פשרה" בספרי לפרשת בעלזותך בקשר עם פרשת המתאוים לבשר: "אמר לו אם לאו מה אתה אומר אמר לו הריני הולך ומפייסם אמר לו עד שאתה כאן אני אומר לך שאין שומעים לך כיון שהלך משה אצלם אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטופו הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו (תהילים, עח, כ) אמרו פשרה היא זו אין בו כח לתת אלינו שאלתינו" (ספרי במדבר (מהדורת הורוביץ), צה, עמ' 95). במקבילה של מדרש זה בספרי זוטא נאמר כך: "כיון שהלך משה לפייסן אמר להם היד ד' תקצר [...] אמרו פטורת היא שאין בו כח לתת

המקורות שהוזכרו כאן נבדלים מאלה הנזכרים בסוגיית סנהדרין. מלבד ההבחנה האמורה בין פשרה שהיא חלופה לדין לבין פשרה שאינה חלופה לדין, אין במקורות אלה זכר למונח "ביצוע" שנתייחד למוסד המשפטי שנדון בתוספתא סנהדרין. בשונה מהביצוע שביחס אליו נטושה המחלוקת הקיצונית שבין מצווה לאיסור, פשרה זו אינה שנויה במחלוקת. לבסוף, הערכים המוספים של שלום וצדקה נזכרו בדברי ריב"ק דווקא ביחס ל"ביצוע" כפשרה שהיא חלופה לדין, ולא נזכרו בהקשר למקורות האחרים שבהם עסקנו עד כאן.

3. פשרה וביצוע בתוספתא סנהדרין

לעיל עמדנו על דברי איכה רבה "ביצע אמרתו – פשוירי מפשר" ¹³³. מקור זה משמר את הקשר שבין השורשים ב-צ-ע ופ-ש-ר, קשר הכולט לעין בלשונות המתחלפים במסכת סנהדרין: ביצוע = פשרה. "ביצוע" יסודו בלשון המקרא ואילו "פשרה", כאמור, לקוחה מן הארמית. כשמעיינים בלשון התנאים בסנהדרין, ניתן לומר שבדרך כלל השתמשו התנאים בלשון ביצוע ואילו האמוראים הם שעברו להשתמש בלשון פשרה. אולם גם בלשון התנאים מצינו שימוש בשני המונחים, ב"ביצוע" וב"פשרה". ר"א בנו של ר"י הגלילי ור' יהושע בן קרח משתמשים במונח "ביצוע" ¹³⁴, אבל רבן שמעון בן גמליאל המובא בסוף אותו פרק בתוספתא משתמש במונח "פשרה" ¹³⁵. חילופי לשון מצינו בתוספתא גם במשפט אחד: "וכשם שהדין בשלשה כך הפשרה בשלשה נגמר הדין אין רשיי לבצוע" ¹³⁶. וכן בבבלי: "לימא כתנאי, ביצוע בשלשה, דברי רבי מאיר,

את שאלתנו" (ספרי זוטא, יא, כא, מהדורת הורוביץ, תרע"ז עמ' 272). ילון מביא את ספרי זוטא לפרשת בהעלותך שבו מצינו את המילה "פטורת" שהיא לדעתו "מילה עברית שמשמעותה 'אמתלא'", היינו: התנצלות (במשמע של הצלה – א' ל') למראית עין (ילון (לעיל, הערה 39), עמ' 88). לדעת ילון, "פשרה" המופיעה בספרי "היא מלשון חכמים כגון 'מפשר קוצים' וכדומה" (עמ' 164), כלומר: הוא (משה) בא לחלץ עצמו ולפטור את עצמו כעין השתמטות והתחמקות; ראו ליברמן, תוספתא כפשוטה דמי, עמ' 266 ובהערותו שם.

133 ראו לעיל, הערה 84.

134 תוספתא, סנהדרין, א.

135 תוספתא, שם. המעין בפרק זה בתוספתא שואל את עצמו מה היו שיקולי העריכה שהביאו את דברי רשב"ג לסוף הפרק, שהרי העיסוק בשאלה בדבר מספר הדיינים בביצוע נדון בתחילת הפרק? למרות קושי זה לא מצאנו בסיס מניח את הדעת לאפשרות שרשב"ג והתנאים האחרים דיברו על מוסדות שונים.

136 תוספתא, שם, אם כי ניתן לומר ש"נגמר הדין אין רשיי לבצוע" הוא דין עצמאי ומובאה עצמאית. מעניין שבבבלי, ו, ע"א-ע"ב התאחדו הלשונות, והגרסה היא "כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע". הבבלי עצמו ודאי לא הבחין בין פשרה לביצוע, וייתכן שה"תיקון" כאן הוא בגדר תיקון סגנון. הואיל והבבלי סבור שתנא קמא הוא בעל ההלכה בשלמותה, נוח יותר לייחס לו לשון אחודה.

וחכמים אומרים: פשרה ביחיד¹³⁷. לעומת זאת הנוסח במקבילה שבתוספתא הוא "הביצוע בשלשה דברי ר' מאיר וחכמים או' ביחיד" והמילה פשרה אינה¹³⁸. גולק סבור שביצוע ופשרה, במקורם אינם מוסדות משפטיים זהים¹³⁹. לדעתו הביצוע הוא הפניית המתדיינים להתפשר מחוץ לבית הדין בפני צד שלישי. לא נרחיב כאן את הדיון בדבריו, נציין רק שבבלי נתחלף המונח "ביצוע" במונח "פשרה", ומכאן שאמוראי בכל לא הבחינו בין מונחים אלו¹⁴⁰.

הסבר המניח את הדעת לאפשרות שמדובר בכפל מונחים – "ביצוע" ו"פשרה" – טמון, כך נראה, במשמעות המשותפת לשני מונחים אלה – חיתוך והפרדה – משמעות שעליה כבר עמדנו¹⁴¹. כך, ספרלינג סבור כי הנרדפות של מלים אלה מלמדת על כך שבפשרה משולבת חלוקת הממון או הרכוש¹⁴². אולם מתוך הקשר הדברים בתוספתא אנו למדים כי הביצוע אינו מתמצה בהפרדה בין בעלי הדין ובחיתוך הסכסוך כי אם גם בהשכנת שלום ובהבאת צדקה אל המשפט¹⁴³. אופיו זה של הביצוע מלמד על אופן ההפרדה והחיתוך הגלומים במשמע הלשוני של ביצוע ופשרה¹⁴⁴.

- 137 סנהדרין, ו, ע"א.
- 138 תוספתא, שם. גם בכתבי יד של הבבלי מופיע לעתים נוסח התוספתא (כת"י פלורנך, פירנצה) וכן מצינו גרסה נוספת: "וחכמים אומרים ביצוע ביחיד" (כ"י, גפ"ט פילם, 3134, גניזה פטרבורג).
- 139 לדעתו, "הביצוע לא היה נעשה כפשרה רגילה שבית דין מפשרים בעצמם, אלא שבית דין היו מוסרים את הדין לאחרים, אנשים בקיאים בהויות העולם או מומחים, שהם יגמרו את הדין בדרך של פשרה בין הצדדים" (גולק, ביצוע, עמ' 22).
- 140 להצעה מפורטת יותר של גישתו של גולאק (לעיל, הערה 86) ולדיון בה ראו ליפשיץ (לעיל, הערה 51), עמ' 66.
- 141 ראו לעיל, סעיף ב.2. למאמר זה, בעניין התרה, הפרדה והימלטות; לעניין המשמעים של השורש ב-צ-ע ראו לעיל, עמ' 419; במשמע של שבר ראו Sokoloff (לעיל, הערה 12), עמ' 229, ערך "בצע", והפנייתו שם לארמית לשורש ש-ר-י. ראו גם הפנייתו ל-Jastrow (לעיל, הערה 42), עמ' 184, ערך "בצע".
- 142 Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 79.
- 143 הזיקה בין פשרה לשלום עולה מתוך חילופי הגרסאות שבין פשרה לשלום המופיעים בויקרא רבה. לפי גרסה אחת "ולא חמית תרין דמיתכתשין דין עם דין עד דפשרת ביניהון", ויקרא רבה, ט, ג (מהדורת מרגליות (לעיל, הערה 43), עמ' קעח) ובגרסה המקובלת: "ולא יהבית שלמא ביניהון", כת"י הוואתיקן, מס' 32. בכת"י אוכספורד, קטלוג נויבואר מס' 147 – "עד דפשרית"; שם, מס' 2335 – "עד דפרשית"; כת"י פאריז, מס' 149 – "עד דפרשת"; ילקוט המכירי – "עד דפטרית". קשה לדעת אם חילופי הגרסאות קדומים או שמא משוקעת בהם פרשנות מאוחרת המזהה את הפשרה עם השלום בעקבות דברי התנאים.
- 144 לדעתי יש לשער שהמונח "פשרה" בסוגיית סנהדרין מאוחר למונח "ביצוע". עדיין נותרת בעינה התמיהה כיצד להבין את המקומות שבהם מתחלפים ביצוע ופשרה באותו משפט עצמו. ייתכן שנוסחים אלה הם בגדר עדות לתפר שבין שתי תקופות, וייתכן שהפתרון לכך

נסכם את שראינו עד עתה. מצד אחד בפנינו מקבץ מקורות וביניהם מקורות מוקדמים, שבהם המונח "פשרה" משמש בלא המונח "ביצוע", ופשרה זו אינה שנויה במחלוקת. במקורות אלה הפשרה מיישבת את הסכסוך במקום שבו אין פתרון אחר על-פי הדין. מצד אחר, בסנהדרין משמשים שני המונחים – "ביצוע" ו"פשרה" – כדרך ליישוב סכסוך באופן חלופי לדין. ביחס לפשרה זו נטושה הייתה המחלוקת בין ריב"ק לר"א. נוכחנו לדעת כי התלמוד הבבלי זיהה בין "פשרה" לבין "ביצוע", ולמעשה ממנו והלאה נעשה שימוש בשם "פשרה" באופן כמעט בלעדי.

מהו אפוא המכנה המשותף לשני סוגי הפשרות הללו, השונות בבסיסן? נראה כי האופי של יישוב הסכסוך הוא הדומה בשתי הפשרות. ראשית, הן כשהפשרה באה כתחליף לדין והן כשהיא מהווה מוצא כשאינן דין אחר, תוצאת הפשרה תגורר בדרך כלל חיתוך הממון וחלוקתו בדרך ממוצעת. תכונה זו משתקפת במשמע הלשוני של "ביצוע" וכן במשמעים הלשוניים העיקריים של "פשרה" כחיתוך והפרדה וכהמסה והפשרה. שנית, בשני המקרים חלוקת הממון בין בעלי הדין לא נעשית על-פי כללים משפטיים אלא בסטייה מהם, אם משום שאין כלל משפטי המורה כיצד יש להכריע בסכסוך ואם משום שהצדדים בחרו ליישב את הסכסוך שלא על-פי כללי המשפט. נראה כי יש במאפיינים אלה כדי להסביר כיצד התפתח המונח המשפטי "פשרה" מן המשמעים של השורש פ-ש-ר. מאפיינים אלה אף מבדילים את הפשרה מן המונח המשפטי "דין". הדין מתאפיין בקיומה של הכרעה עקרונית לכאן או לכאן, והכרעה זו בין הנצים נעשית על-פי כללי חוק ומשפט. פעמים רבות תוצאת הדין מותירה את כל הממון השנוי במחלוקת בידי צד אחד. כוחה של הפשרה בניתוק, בהתרה והפרדה בין בעלי הדין גדול מכוחו של הדין, שהכרעתו עלולה להותיר את בעלי הדין בחיכוך ובסכסוך. המונח "פשרה" מתאפיין בהפרדה וחיתוך – אם כחיתוך של הממון הנתון במחלוקת ואם כהפרדה שהיא תוצאה של השלמה בין הנצים עצמם, אך לא על-פי עקרונות וכללים של הדין.

אציע השערה המבוססת על ההבחנה שבין הפשרה בלשון חז"ל לבין סוגיית הביצוע. אם נקבל את ההנחה שהשימוש במונח "פשרה" כפי שהוא בכלל לשון חז"ל, קדם לשימוש בסוגיית סנהדרין, הרי שהמונחים "פשרה" ו"ביצוע" נבדלו במקורם זה מזה. הפשרה אפיינה את פתרון הסכסוך לא כחלופה לדין אלא כמוצא יחיד מסכסוך שאינו פתיר בדרך אחרת, ומוסד משפטי זה אינו שנוי במחלוקת; הביצוע שנוי במחלוקת התנאים מן הדור הרביעי והוא מוסד המציע חלופה לדין ותלוי בהסכמת הצדדים. ייתכן

הוא בעדי הנוסח שאינם מערבים בין המונחים. אולם ראינו לעיל דעות ראשוניות שנקטו עמדה שונה. מפירושם של אלה עולה כי בסל המונחים של התנאים היו שני המונחים – "ביצוע" ו"פשרה". הבחירה להשתמש בזה או בזה נבעה מן היחס של הדובר לפשרה ומרצונו להדגיש אפיונים שונים שלה. ראו דעת הרא"ש והראב"ד לעיל, עמ' 408.

שהמעבר מן המונח "ביצוע" למונח "פְּשֵׁרָה", שראשיתו בלשון התנאים והמשכו בלשון אמוראים, משקף את ניצחון הדעה הרואה בפְּשֵׁרָה מצווה על פני זו האוסרתה. שיתוף השם של שתי הפשרות – הפְּשֵׁרָה שהיא חלק מן הדין ומעולם לא הייתה במחלוקת, והפְּשֵׁרָה שהיא חלופה לדין – מעמיד את זו האחרונה במעמד הלכתי שווה עם אחותה הבכירה ומסיר ממנה אף את הקונטציה השלילית שניתן היה לייחס לבוצע ולמברך אותו.

ד. סיכום

נאים הם דבריו של ברכיהו ליפשיץ לפתוח במ את סיכומנו:

"לכל מוסד משפטי יש שם שנתנו לו יוצריו, ושם זה התאים למהותו של המוסד המשפטי ולתכונותיו. גם אם המהות השתנתה עם הזמן, והצורה נתעברה, נותר השם במקומו ללא כל שינוי. על כן, אם רצונך לדעת כיצד הובן המוסד המשפטי בתחילת דרכו לך-לך אל שמו"¹⁴⁵.

ביקשנו לבחון את השורשים הלשוניים של המונח "פְּשֵׁרָה". במקרא מצוי השורש פ-ש-ר אך ורק פעם אחת, במשמע של פ-ת-ר – פתרון. העקבות הנוספים של השורש פ-ש-ר הובילונו לאכדית, לדיאלקטים של הארמית יהודית ארץ-ישראלית, לשומרנית ולנוצרית ארץ-ישראלית במערב, ולסורית, למנדעית וליהודית בבליית במזרח, וכן ללשון חז"ל. חוקרי הלשון אינם תמימי דעים באשר לקשר אטימולוגי בין המשמעים השונים של פ-ש-ר. נראה שהקושי להכריע בדבר נובע מכך שמבחינה סמנטית קשה להצביע על קשר בין המשמעים, ומבחינה אטימולוגית לא נמצאו צורות שונות המצדיקות הבחנה¹⁴⁶.

בסיכומם של דברים, הסקירה הלשונית שערכנו מצביעה על מגוון משמעים לשורש פ-ש-ר בשפות השמיות. הואיל וחוקרי הלשון תמימי דעים בכך שהמונח "פְּשֵׁרָה", כמונח משפטי, מקורו בשורש הארמי פ-ש-ר, הנחנו שסקירת משמעים אלה עשויה לתרום להבנתו. מלבד בשומרנית, שבה השורש פ-ש-ר קשור למשפט אבל הוא זהה

145 ליפשיץ (לעיל, הערה 2).

146 מורשת (לעיל, הערה 63), עמ' 299: "אין לייחד את השורש הנ"ל עם פשר דבר שהוא הצורה הארמית של פתר"; Levy (לעיל, הערה 42), עמ' 152, מציג משמע זה בצירוף עם המשמעים האחרים כפוליסמיה. במילונים של Sokoloff הדבר טעון הכרעה; ספרלינג ראה קשר סמנטי בין המשמעים; ראו לעיל, הערה 48.

לדין, לא מצאנו את השורש פ-ש-ר בארמית כפועל המשמש במשמעות המשפטית של "פשרה". לפיכך אנו משערים שהמונח הוא התפתחות המבוססת על משמעים קודמים של השורש פ-ש-ר.¹⁴⁷

ממצאינו מלמדים שהמשמע העיקרי של השורש פ-ש-ר בשפות השמיות ובלשון חכמים הוא המשמע של התרה, הפרדה והימלטות הן במובן הפיזי והן במובנים מופשטים יותר, והוא מאושש גם בחילופי הנוסח שבין פ-ש-ר, פ-ט-ר ופ-ר-ש. אם נכונה השערתנו שהמונח המשפטי "פשרה" קשור עם משמע זה של השורש פ-ש-ר, הרי המשמעות הראשונית של "פשרה" מציינת את כוחה של הפשרה בהפרדה ובניתוק הצדדים האחוזים זה בזה בסבך המחלוקת, או בהפרדה וחלוקה של הממון הנתון במחלוקת. משמעים נוספים שעליהם עמדנו הם המשמע של המסה¹⁴⁸ והמשמע של תשלום¹⁴⁹. משמעות הפשרה כהסכמה אינה עולה, לדעתנו, מן המשמעים של השורש פ-ש-ר, ולפיכך אינה נראית לנו המשמעות היסודית של המונח¹⁵⁰.

לפיכך כמסקנה הנובעת מאחד המשמעים העיקריים של פ-ש-ר, ניתן לראות את הפשרה כמצביעה על סוג של פתרון לסכסוך משפטי – אם כהתרה מסבך המחלוקת או כהפרדה וחלוקה של הממון נשוא המחלוקת, אם כתוצאה פושרת ואם כמשקפת את פשר הדבר.

חלקו השני של המחקר הוקדש לעיון במקורות שבהם מצאנו את המילה "פשרה" באופן מפורש. בעיוננו בלשון חז"ל הבחנו בין שני סוגים של פשרה – זו שבסוגיית סנהדרין וזו שבשאר לשון חז"ל¹⁵¹. נדמה כי המכנה המשותף לשני סוגי פשרות אלה הוא אופיו של יישוב הסכסוך. הדבר משתקף מן המשמע הלשוני העיקרי של "פשרה" כיישוב הסכסוך באמצעות חיתוך והפרדה בדרך מסוימת. הן כשהפשרה באה כתחליף לפתרון שבידן והן כשהפשרה מהווה מוצא יחיד במקום שבו הדין אינו מציע פתרון, הפשרה תביא בדרך כלל להפרדה בין הנצים, לחיתוך הממון וחלוקתו או לתוצאה פושרת. נוסף על כך, פעולה זו לא תיעשה על-פי הכללים המשפטיים המקובלים אלא בסטייה מהם. יש במאפיינים אלה כדי להסביר כיצד התפתח המונח המשפטי "פשרה" מהמשמעים של השורש פ-ש-ר שעליהם עמדנו בחלקו הראשון של המחקר. למרות שגם

147 חריג לאמור כאן ראו אצל Sperling (לעיל, הערה 6), עמ' 77.

148 ראו לעיל, סעיף ב.3. למאמר זה.

149 ראו לעיל, סעיף ב.4. למאמר זה.

150 ראו לעיל, סעיף ב.5. למאמר זה וכן הטקס הסמוך להערה 131.

151 ראו לעיל, סעיף ג.3. למאמר זה.

הדין, באמצעות פסק-הדין, פועל פעולה דומה – מפריד ומנתק בין הצדדים – המשמע הלשוני של "פשרה" מייחד את הפשרה על פני הדין¹⁵².

כאמור, המילה "פשרה" משמשת הן כאפיון של פסיקת הדין והן כמצינת מוסד חלופי ומקביל לדין¹⁵³. על-פי ממצאינו יש להניח שהמונח המשפטי "פשרה" נתייחד במקורו למקרים שבהם ההפרדה בין בעלי הדין אינה מתאפשרת באמצעות כללים ועקרונות של הדין. נוסף על כך מתברר שהמוסד החלופי לדין, שבו דנה סוגיית סנהדרין, צוין במקורו באמצעות המונח "ביצוע" ורק בתקופה מאוחרת יותר שימש המונח "פשרה" בשיתוף השם לשני סוגי הפשרות. אני משער ששיתוף השם של שתי הפשרות – זו שהיא חלק מן הדין ואינה שנויה במחלוקת, וזו שהיא חלופה לדין – מעמיד את זו האחרונה במעמד הלכתי שווה עם אחותה הבכירה. הוא מסיר ממנה אף את הקונוטציה השלילית שייחסו לבוצע ולמברך אותו, ומשקף את ניצחון הדעה הרוואה בפשרה מצווה על פני זו האוסרתה. על-פי הצעתנו, המובן הרווח של פשרה כהסכמה התפתח מתוך המוסד המשפטי של פשרת סנהדרין ולא מן השורש המקורי פ-ש-ר.

דבר פלא הוא שפעלים המבטאים הפרדה, מציינים פעולות שתכליתן התקרבות ופיוס. כך ביחס לפשרה וכך גם ביחס לכריתת הברית שהיא פעולה של חיתוך שמטרתה להביא להסכמה ולשלום¹⁵⁴. הפשר שאציע כאן אינו בגדר הצעה לשונית, אלא תובנה המבקשת ליתן משמעות המאחדת את השורש הלשוני עם כוחה הייחודי של הפשרה כפי שהוא עולה מן המקורות.

ייתכן שחבוייה כאן הבנה נסתרת בדבר טיבם האנושי של קשר, התקרבות ופיוס: דווקא החיתוך בין הצדדים, המגדיר וקובע את גבולותיו של כל צד, הוא זה המאפשר להם לחיות בשלום זה עם זה. הדין מביא פעמים רבות לתוצאה של זוכה ומפסיד. תוצאת הדין מכריעה את חילוקי הדעות, אך לאמתו של דבר הצד המפסיד עלול לחוש שחלק מממונו, ולפעמים אף מעצמיותו, מוחזק בידי הצד השני¹⁵⁵. במובן זה הסכסוך לא בא

152 ראו לעיל, טקסט הסמוך להערות 51-53.

153 כפי שהראינו לעיל, עמ' 417-422.

154 לתופעה זו התייחס ליפשיץ בהרחבה. ראו ליפשיץ (לעיל, הערה 80), עמ' 11-12. ליפשיץ הציע להסביר את התופעה כך: "ההבדל אינו בתפיסתה של הברית בעיני דוברי השפות השמיות המערביות (להבדיל מהפניקים המדברים על קשירת ברית) אלא בצורך להגדיר את התקשרותם של הבאים בברית זה עם זה על ידי ציון התנתקותם מן האחרים, ממי שאינם בעלי ברית. כך נמצאים בעלי הברית מאוחדים ממילא, והם יוצרים יחידה הנבדלת (לצרכי הברית) מאלה שמהם נכרתו ונבדלו".

155 לא לחינם הוצע במסגרת תאוריה של דיני הקניין לראות את קניינו של אדם כהרחבה של אישיותו ולדמות את זכותו על קניינו לזכותו על גופו. ראו ג' טדסקי "קנין ועבירות הבעלות על השתל המופק מן החי" הפרקליט לח (תשמ"ט) 281, 296.

לכדי סיום. הפתרון של פשרה מנסה ליצור הפרדה המאפשרת לכל צד להתגדר במנת חלקו ולהיפרד מחברו. הדין אינו מתייחס לסכסוך בין הצדדים אלא לזכויות ולחובות – למצב המשפטי. לעומתו הפשרה מתייחסת לסכסוך כמשמעו – אנשים מסוכסכים הם סבוכים ודבוקים זה בזה¹⁵⁶ – ומבקשת לפשרם ולהתירם.

156 ראו למשל א' בן יהודה מלון הלשון העברית הישנה והחדשה (כרך ח, תש"ח), 4055: סכסוך – הסתבכות, ערבוב, חיכוך.